

Genç Profesyonellerin (Z Kuşağı) Maneviyata Yaklaşımlarının Varlık, Anlam ve Amaç Boyutlarıyla Birlikte Keşfedilmesi Üzerine Bir Saha Çalışması*

*A Field Study on Young Professionals' (Gen Z) Approach
to Spirituality in Terms of Being, Meaning, and Purpose*

Pınar ERSOY ÖZDOĞRU**

Hatice Dilek GÜLDÜTUNA***

Özet

Çalışmamızın amacı iş hayatındaki genç profesyonellerin (Z kuşağı) maneviyat yaklaşımlarını varlık, anlam, amaç boyutları ile birlikte keşfetmektir. Çalışma örneklemi 1997 yılı ve sonrasında doğmuş, en az bir yıl özel sektörde tam zamanlı beyaz yakalı olarak çalışmış, Marmara Bölgesi'nde ikamet eden genç profesyoneller olarak belirlenmiştir. Araştırmamızın deseni, nitel baskın paralel karma desendir. Alan yazın incelendiğinde zamanın ruhu ile değişen ve zamanın ruhunu değiştiren beşerî dinamiklerin kuşaklar üzerinden ele alındığı ve araştırmamız özelinde odaklanılan Z kuşağı tipolojisi üzerine yapılmış yerli ve yabancı çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Aynı şekilde maneviyat kavramı ve iş yeri maneviyatı üzerine çalışılmış, çok sayıda akademik çalışma da incelenmiştir. Fakat genç profesyonellerin varlıklarını anlamlandırma şekilleri, hayatın amacına yönelik duygu ve düşünceleri ile maneviyat kavramını nasıl tarif ettiklerini kapsayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızda, insan denen varlığın, hayatın her alanında olduğu gibi iş hayatında da maddî ve manevî birlik ve bütünlük içinde ne şekilde var olabileceğine yönelik bir farkındalık geliştirebilmesi için genç profesyonellerin bu çok boyutlu soyut alanları ne yönde tarif ettiklerine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Genç Profesyoneller (Z Kuşağı), Maneviyat, Varoluş, Anlam, Amaç

* Bu makale Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü İslam Medeniyeti, Düşüncesi, Tarihi ve Edebiyatı Doktora Programı kapsamında hazırlanan “Z Kuşağının Profesyonel ve Maneviyat Boyutlarında Öz Kimlik Algılaması Üzerine Bir Alan Araştırması” başlığıyla savunulan doktora tezinden üretilmiştir.

** **ORCID:** 0000-0002-6761-685X. Dr., Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü,
E-mail: pinare@yetenekakademisi.com

*** **ORCID:** 0000-0002-0926-7241. Dr., Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü,
E-mail: haticedilek.guldutuna@uskudar.edu.tr

Geliş Tarihi: 10.09.2025

Kabul Tarihi: 23.09.2025

Yayın Tarihi: 30.11.2025

Atıf Bilgisi: Pınar Ersoy Özdoğru ve Hatice Dilek Güldütuna, “Genç Profesyonellerin (Z Kuşağı) Maneviyata Yaklaşımlarının Varlık, Anlam ve Amaç Boyutlarıyla Birlikte Keşfedilmesi Üzerine Bir Saha Çalışması”, *Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 4, 2 (2025): ss. 64-94.

Bu makale uluslararası CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Abstract

The aim of our study is to explore the spirituality perception of young professionals (Generation Z) who are new to the workforce, focusing on the dimensions of existence, meaning, and purpose. The study sample consists of young professionals born in 1997 or later, who have worked full-time in the private sector for at least one year, and who reside in the Marmara Region. The design of our research is a qualitative-dominant parallel mixed one. A review of the literature reveals that there are many domestic and foreign studies that address the human dynamics that change with the spirit of the times and change the spirit of the times through generations, and that focus on the typology of Generation Z, which is the focus of our research. Similarly, the concept of spirituality and workplace spirituality has been studied and examined in numerous academic works. However, no study has been found that covers how young professionals make sense of their existence, their feelings and thoughts about the purpose of life, and how they define the concept of spirituality. This study seeks to discover how young professionals approach the field of spirituality within a unity of existence, meaning, and purpose. In order to develop an awareness of how human beings can exist in unity and integrity with their substance and meaning in the field of work life, as in all areas of life, the focus is on how young professionals define these multidimensional abstract areas.

Key Words: Young Professionals (GenZ), Spirituality, Existence, Meaning, Purpose

1. Giriş

Modern çağda insanlar hayatlarının büyük bir bölümünü işyerinde geçirmektedir. İnsanın iş yaşamında yalnızca maddi değil, aynı zamanda maddi olmayan tüm boyutlarıyla da esenlik içinde var olabilmesi, “işyeri maneviyatı” kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, işyeri maneviyatını esasen çalışanların iş tatminini, üretkenliğini artırmaya ve bu yolla kurumların sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmelerine hizmet eden bir araç olarak ele almıştır.¹ Ancak bu yaklaşım, insanın iş başarısı uğruna araçsallaştırılması riskini de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan, iş dünyası uzun süredir tüm ekosistemin sürdürülebilirliği merkezli bir eksene doğru evrilmektedir.² Bu dönüşüm,

özellikle COVID-19 pandemisinin etkileri ve iş hayatına yeni katılmaya başlayan Z kuşağının tipolojisi ile birleştiğinde, iş yaşamındaki değer sistemlerinin dönüşümünü hızlandıran bir katalizör etkisi yaratmaktadır.³ Dolayısıyla, yalnızca işyeri maneviyatı

389; The Investopedia Team, “Environmental, Social, and Governance (ESG) Investing: What It Is & How It Works,” *Investopedia*, son güncelleme tarihi 19 Ağustos 2025, erişim tarihi 3 Eylül 2025, <https://www.investopedia.com/terms/e/environmental-social-and-governance-esg-criteria.asp>; United Nations, “THE 17 GOALS,” *Sustainable Development Goals*, erişim tarihi 21 Ağustos 2025, <https://sdgs.un.org/goals>; International Organization for Standardization (ISO), *ISO 26000:2010 — Guidance on Social Responsibility* (Geneva: ISO, 2010).

3 We Are Social and Meltwater, “Digital 2024: Global Overview Report,” *DataReportal – Global Digital Insights*, January 31, 2024, erişim tarihi 15 Ağustos 2025, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>; Dubai Future Foundation, “10 Megatrends Shaping Our Future in 2023,” PDF, February 2023, erişim tarihi 7 Ağustos 2025, <https://www.dubaifuture.ae/wp-content/uploads/2023/02/10-Megatrends-Shaping-Our-Future-Eng.pdf>; DHL, “DHL Global Connectedness Index,” *Delivered* (Global Trade), Mart 2023, erişim tarihi 17 Ağustos 2025, <https://www.dhl.com/>

1 G. Snehal Mhatre and K. Nikhil Mehta, “A Review of Workplace Spirituality: Identifying Present Development and Future Research Agenda,” *Management Research Review* 46, 9 (2023): 1185–1206.

2 P. D. Corner, “Workplace Spirituality and Business Ethics: Insights from an Eastern Spiritual Tradition,” *Journal of Business Ethics*, 85 (2009): 377–

değil, aynı zamanda iş hayatına yönelik tüm yaklaşımların da pandemi ve Z kuşağı sonrası koşullarda yeniden, ezberlerden sıyrılarak düşünülmesi gerekmektedir.

Teknolojinin gelişim hızı ve dijitalizasyon, iklim krizi ve çevresel sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplumların dönüşümü, ekonomi, siyaset ve iş hayatındaki dönüşümler, insanın dönüşümü başlıkları gibi küresel ölçekte etki eden trendler günümüz dünyasını bir nevi akışkan, muğlak, karmaşık ve belirsiz (VUCA) hale getirmektedir.⁴ Bu bağlamda, işyerlerinde esenlik içinde, üretken ve insani olgunluğa erişmiş çalışan profillerine nasıl ulaşılabileceği, günümüz iş yaşamında cevabı aranan temel bir sorudur.⁵ Noam Chomsky'nin de ifade ettiği

global-en/delivered/global-trade/global-connectedness-index.html.

- 4 We Are Social and Meltwater, "Digital 2024"; World Economic Forum, *Global Cybersecurity Outlook 2024*, (Geneva: World Economic Forum, 11 Ocak 2024), erişim tarihi 14 Ağustos 2025, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2024.pdf; Dubai Future Foundation, "10 Megatrends"; Rob Sobers, "157 Cybersecurity Statistics and Trends [updated 2024]," *Varonis Blog*, son güncelleme September 13, 2024, erişim tarihi 17 Ağustos 2025, <https://www.varonis.com/blog/cybersecurity-statistics>; Database.Earth, "Total Fertility Rate by Country in 2023 (World Map)," erişim tarihi 14 Ağustos 2025, <https://database.earth/population/fertility-rate/2023>; DHL, "DHL Global Connectedness Index"; Ipsos, *A New World Disorder? Navigating a Polycrisis: Global Trends 2023*, February 2023, erişim tarihi 14 Ağustos 2025, <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2023-Ipsos-Global-Trends-Report.pdf>; Statista, "Statistics," erişim tarihi 14 Ağustos 2025, <https://www.statista.com/statistics>; UN Trade and Development (UNCTAD), "Total and Urban Population," *UNCTAD Data Hub – Data Insights*, son güncelleme tarihi 11 Eylül 2024, erişim tarihi 14 Ağustos 2025, <https://unctadstat.unctad.org/insights/theme/256>.
- 5 World Economic Forum, *The Future of Jobs Report 2023* (Geneva: World Economic Forum, 30 Nisan 2023), erişim tarihi 14 Ağustos 2025, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf; Deloitte, "2023 Global Human Capital Trends: New Fundamentals for A Boundaryless World," *Deloitte Insights*, 9 Ocak 2023, erişim tarihi 14 Ağustos 2025, <https://www.deloitte.com/us/en/>

gibi, sadece geçmişte öğrenilenlerle bugünün sorunlarına çözüm üretmeye çalışmak artık yeterli değildir.⁶ Eski paradigmaların ömrünü tamamladığı kabul edilmekle birlikte, yerini neyin alacağı konusunda belirsizlik devam etmektedir. Bu bağlamda, yapılan birçok çalışma gelmekte olanın anlaşılmasına çalışılması üzerinedir.

Bu noktada, "anlam" sorusunun kendisi kıymetli bir çıkış noktasıdır. Her iyi sorulmuş sorunun içinde cevabını barındırdığı düşünüldüğünde, "anlam"ın nasıl anlaşılması gerektiğini sormak bile yeni bir başlangıç sunmaktadır. Nitekim Erich Fromm, modern dünyanın en büyük açmazını, insanın mekanikleşmesi ve ruhu ile varoluşsal bağını unutmaması olarak değerlendirmiştir.⁷ İnsanın kendisine özgü anlam (mana) arayışı ve bu anlamın yaşamın tüm alanlarına yansımaları (maneviyat) dikkate alınmadan yapılan çalışmalar, çağın ihtiyaçlarına yanıt vermekte yetersiz kalabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, iş hayatına yeni adım atan genç profesyonellerin, yani Z kuşağı bireylerinin, hayata yönelik anlam, amaç ve maneviyat yaklaşımlarını anlamaya, keşfetmeye çalışmaktır. Bu çerçevede, makalede önce Z kuşağı tipolojisi ve maneviyat kavramı ele alınmakta; ardından araştırmamızda tercih edilen nitel baskın paralel karma çalışma deseni, örneklem seçimi ve uygulama ayrıntıları açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde 34

insights/topics/talent/human-capital-trends/2023.html; Project Management Institute (PMI), "Talent Gap: Ten-Year Employment Trends, Costs, and Global Implications," *Career Central*, June 2021, erişim tarihi 15 Ağustos 2025, <https://www.pmi.org/learning/careers/talent-gap-2021>; VUCA: Volatility-Uncertainty-Complexity-Ambiguity; değişkenlik, belirsizlik, karmaşıklık ve muğlaklık anlamına gelen bu kısaltma Türkçe'ye KOMB (Karışıklık-Oynaklık-Muğlaklık-Belirsizlik) olarak geçmiştir.

6 Noam Chomsky, *On Nature and Language*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 128.

7 Erich Fromm, *The Sane Society*, (New York: Rinehart, 1955).

derin mülakat ve yapılandırılmış mülakat verileri ile yapılan nitel analiz sonucu ve 85 katılımcı ile sadece nitel analiz çalışmasının bulgu yorumlamalarına destek olarak düşünülmüş anketten alınan nicel analiz sonucu bulguları sunulmaktadır. Çalışmamızın son bölümü olan dördüncü bölümde ise sonuç ve tartışma, sonuçların ötesi ve tartışma ile öneriler paylaşılmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızın kavramsal çerçevesi kapsamında genç profesyonellerin ortaya koyduğu tipoloji kuşaklar teorisi üzerinden değerlendirilecek ve maneviyat kavramına odaklanılacaktır.

2.1. Kuşağın Tipolojisi:

Bireylerin özellikle erken yaşam evrelerinde karşılaştıkları ulusal ve uluslararası olaylar, faktörler, ortak bir bilinç ve algının oluşumuna zemin hazırlamakta; bu ortaklık ise ilerleyen dönemlerde tutum, davranış ve tercihler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu olgu, kuşak teorisi çerçevesinde açıklanmaktadır.⁸

Her kuşağın kendi tarihsel bağlamında şekillenen ortak özellikleri olduğu kabul edilmekle birlikte, bu özellikler her bireye aynı düzlemde fırsat ve/veya tehdit oluşturmamakta hem de bu özelliklerin bireylerdeki yansımaları kişisel özgünlükler doğrultusunda farklılaşmaktadır. Bu nedenle, kuşaklara ilişkin analizlerde genellemeci yaklaşımlara eleştirel bir mesafeyle yaklaşmak gerekir. Kuşak teorisi, beşerî dinamiklere dair çeşitli eğilimleri anlamada işlevsel bir araç sunmakla birlikte, indirgemeci yapısı nedeniyle bireysel ve bağlamsal çeşitliliği göz ardı etme riskini taşır. Nitekim her toplumun kendine özgü sosyo-ekonomik koşulları ve kültürel

yapısı, kuşak deneyimlerini farklı biçimlerde şekillendirmektedir.⁹

Z Kuşağı tipolojisi üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar, bu kuşağın tipolojisini kendisinden önceki kuşaklara nispetle bireysel,¹⁰ zihinsel olarak açık, esnek ve bağlantısal,¹¹ çok kimlikli,¹² sorgulayıcı,¹³ pragmatist,¹⁴ sabırsız,¹⁵ çabuk sıkılan,¹⁶ kendini açık ve net ifade edebilmeyi isteyen,¹⁷ dijital platformları yoğun kullanan,¹⁸ kurumsallığa ve (siyasette, işte, inançta) kutsal görülene mesafeli,¹⁹

9 Örneğin Z kuşağı genellikle “dijital yerli” olarak tanımlansa da bu tanım her ülke için eşzamanlı geçerlilik taşımaz. 2000 yılında ABD’de internet kullanım oranı %43 iken, Türkiye’de bu oran yalnızca %3,8’dir. Türkiye’nin bu orana ancak 2011 yılında ulaşabilmiş olması, kuşağı etkileyen en önemli parametrelerden biri olan dijitalleşme deneyimlerinin bile yerel farklılıklarla şekillendiğini göstermektedir. (<https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>; https://www.voronoiaapp.com/technology/Americans-Internet-Usage-20002023-867?utm_source=chatgpt.com).

10 Mária Töröcsik, vd. “How Generations Think: Research on Generation Z,” *Acta Universitatis Sapientiae, Communicatio* 1, 1 (2014): 23-45.

11 D. Tapscott, *Grown Up Digital: How the Net Generation Is Changing Your World*, Boston: (McGraw-Hill Education, 2009).

12 H. Avci, J. Yoo, and C. Stevens, “A Systematic Review of Social Media Use and Adolescent Identity Development,” *Current Psychology*, 2024; I. Granic, A. Morin, and H. Scholten, “Beyond Screen Time: Identity Development in the Digital Age,” *Psychological Inquiry* 31, 3 (2020): 195-223.

13 Töröcsik, *How Generations Think*, 23-45.

14 ay.

15 N. Aşık, “X ve Z Kuşağı Tüketicilerin Yiyecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler,” *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 7, 4 (2019): 2599-2611. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.489>.

16 Z. Chen, “Dijital Yerli Kuşağının Deneyim Arayışı: Sıklıkla Yenilik İhtiyacı,” *Journal of Global Youth*, 2020, <https://doi.org/10.1111/jgy.2020.03>.

17 Töröcsik, *How Generations Think*, 23-45.

18 B. Tulgan, “Meet Generation Z: The Second Generation Within the Giant ‘Millennial’ Cohort,” *Rainmaker Thinking*, 125 (2013): 1-13.

19 J. M., Twenge. *İ-nesli: Bugünün “süper bağlantılı” gençleri neden bu kadar duyarsız, hoşgörülü ama daha mutsuz ve erişkin olmaya hiç hazır değil? ve bu bizim için ne anlama geliyor?* (Çev. O. Gündüz) Kaknüs Yayınları, (2018). J. M., Twenge vd. “Generatio-

8 K. Mannheim, *The Problem of Generations, Essays on the Sociology of Knowledge*, (Londra: Routledge Publishing, 1952).

ebeveynleri ile etkileşimi yoğun,²⁰ duygusal olarak kırılğan ve kaygılı,²¹ motivasyonel,²² adalet ve hakkaniyet²³ arayışı yüksek bir görünüm sergilemektedir. Çalışma hayatında, kendisini değerli hissedeceği ve geliştirebileceği²⁴ esnek yapılarda esenlik içinde özerk²⁵ bir biçimde var olmayı önemserken kurumun sunduğu rekabetçi ücret ve yan haklar ile maddi imkanları hijyen faktörü olarak değerlendirirler.²⁶ Bağ kurabileceği, kendisini destekleyerek geliştiren²⁷ yöneticilerle kendilerini ifade edebilecekleri²⁸ bir şekilde

nal and Time Period Differences in American Adolescents' Religious Orientation, 1966–2014.” (2015) <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0121454>; Talip Demir, “Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler [Is Everything Sacred Evaporating? Transhumanist Traces on Value Orientation of Generation Z],” *Marifetname* 9, no. 1 (Haziran 2022): 111–139, <https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1013163>

- 20 United Nations Department of Economic and Social Affairs. “The 17 Goals”. <https://sdgs.un.org/goals>. Son erişim tarihi: 18.12.2023. University of California, (2016).
- 21 K. Weir. “The risks of earlier puberty.” *Monitor on Psychology*, 47(3), (2016), 41-44.
- 22 H. Andheska, vd. “Writing Motivation and The Ability in Writing a Research Proposal of Generation Z Students Based on Cognitive Style” *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 8(1), (March 2020), 87-104, e-ISSN: 2149-360X
- 23 Tapscott, *Grown Up Digital*.
- 24 M. Aksu. “Z Kuşağı Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Çalışma Yaşamından Beklentileri.” *Marmara Üniversitesi Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), (2022), 55-103.
- 25 Hendratmoko, and E. V. Mutiarawati, “The Significant Impact of Workplace Environment on Gen Z Performance in Indonesia.” *Jurnal Manajemen*, 13(1), (2024), 28–41. <https://doi.org/10.46806/jm.v13i1.1096>
- 26 C. Seemiller, C., and Grace, M., *Generation Z goes to college*. (John Wiley & Sons, 2016).
- 27 K. Gabrielova, ve Buchko, A. A., “Here comes Generation Z: Millennials as managers”. *Business Horizons*, 64(4), (2021), 489-499. doi: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.02.013>
- 28 C. Çetin, & Karalar, S. “X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), (2016), 157-197.

talimatsız²⁹ ve rahat şartlarda³⁰ çalışmak isterler. Zihninde “Buna değer mi?” denklemi ile kaynaklarını kullanmayı tercih eden Z kuşağı değmeyeceğine inandığı şeyleri yapmamak noktasında kararlıdır.³¹ Kuşağın kurumlardan beklentisi yüksektir ve talepkârdırlar.

2.2. Hayatın Anlamı-Amacı ve Maneviyat

Maneviyat kavramı tarihsel olarak teolojik zeminlerden psikolojik ve felsefi alanlara dek uzanan bir gelişim izlemektedir. Kavram, insanın anlam arayışı, değer sistemi, varoluş ile kurduğu bağ üzerinden birleşen çok boyutlu bir yaşam deneyiminin getirebileceği öznel tariflere yakın, tanımlamalarla sınırlanamayacak muğlak ve akışkan bir alan sunar.

Aslen Arapça kökenli olan “mânâ” kelimesi, Türk Dil Kurumuna göre “anlam” kelimesini temsil ederken, “manevi” sıfatı ise “gözle görülüp elle tutulamayan, madde ve cisimle ilgisi bulunmayan, inançla ilgili, manaya, içe, öze, ruha ait olan; ruhani, madde karşısı” olarak açıklanmaktadır. Manevi kelimesinin çoğulu olan “maneviyat” ise dört anlama gelmektedir: “1. Maddi olmayan, manevi şeyler. 2. İnanç, ahlak, erdem vb. değerler bütünü. 3. Karşılaşılan zorluk ve tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü. 4. Moral”.³² “Mana” kelimesi, kökü itibariyle “demek istemek, kastetmek” anlamındaki ‘a-n-y (inâyet) kökünden türemiştir ve “denilmek istenen, kastedilen şey”

- 29 Çetin, & Karalar, “X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma”. 157-197.
- 30 S. Çaşın, ve M. Sahin, “İşyerinde Z Kuşağını Anlamak ve Yönetmek”, *PAUSBED*, 58 (2023): 227-244.
- 31 M. Maloni, Hiatt, M. S., and Campbell, S., “Understanding the work values of Gen Z business students”. *The International Journal of Management Education*, 17(3), (2019), 1-13, doi: <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.100320>
- 32 Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, “Maneviyat”. Son erişim tarihi: 18.12.2023.

anlamına gelir. Kelimenin diğer anlamları ise “madde ve cismin dışında olan şey, iç, batın, ruh” ve “asıl, öz, gerçek, hakikat”tir.³³

“Spirituality” kavramı köken olarak Latince “spiritus” sözcüğünden türemiştir ve temel anlamı itibarıyla “nefes almak” (to breathe) ya da “yaşamın nefesi” şeklinde yorumlanmaktadır.³⁴ Bu bağlamda, “spirit–spiritual–spirituality” kelime dizisinin Türkçe karşılıkları sırasıyla “ruh–ruhsal–ruhsallık” şeklinde ifade edilebilir. Benzer anlam taşıyan “tin–tinsel–tinsellik” terimleri ise daha çok felsefi gelenekte kullanılmaktadır. Her ne kadar Türkçede ve özellikle sosyal yaşamda “ruhsallık” terimi yaygın biçimde kullanılsa da sözlüklerdeki karşılıklar dikkate alındığında, “spirituality” kavramının karşılığı olarak genellikle “maneviyat” teriminin tercih edildiği görülmektedir. “Maneviyat” ve “spirituality” kavramlarının anlam bakımından büyük ölçüde örtüştüğü yolundaki değerlendirme, Türkiye’de bu kelimenin yaygın kullanımını da beraberinde getirmiştir.³⁵

20. yüzyılda spiritüalite (maneviyat) teriminin üzerinde henüz uzlaşılan bir tanımla olmamasına rağmen pek çok dilde dini ve dini olmayan bağlamda farklı kullanımları mevcuttur.³⁶ Çalışmamızda “spiritüalite” yerine, kavrama tarihsel perspektifte (özellikle 20. yy. ve sonrasında) eklenilen yeni boyutlar nedeniyle “maneviyat” kelimesi kullanılacaktır. Din ve maneviyat kavramlarına yönelik ortaya çıkan birbirinden farklı yaklaşımlardan bazıları bu

iki kavramı zıt kutuplara yerleştirirken, bazıları ise bu iki kavramın birbirinden farklı ancak birbirleriyle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.³⁷ Bazı yazarlara göre bu iki kavramın kimlikleri birbirine geçmekte ve böylece aralarında bir bağlantı oluşmaktadır.³⁸

Diğer yandan Cacioppe (2000), King (2007), Lips-Wiersma ve Mills (2002) gibi yazarlar maneviyatın dinden ayrı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bireylerin dindar olmamakla birlikte yine de maneviyatı takip edebilmesi³⁹ veya kendisini manevi bir kimse olarak tanımlamakla birlikte belirli bir dini inanca mensup olmaması yahut tam aksine herhangi bir dini inancı benimseyen birinin, kendisini manevi bir insan olarak tanımlamaması da farklı yazarlar tarafından konu hakkında benimsenmiş görüşler arasındadır.⁴⁰ Dindarlık genellikle geleneksel ve kutsal bir bağlamda olmasına rağmen, bu maneviyat için bir şart değildir.⁴¹

20. yüzyılda bu kelime, tüm dini geleneklerle ilgili ve herhangi bir dini gelenekle ilgisi olmayan birçok dilde yaygın olarak kullanılmaya başlandı ancak kelimenin tatmin edici bir tanımı yoktu.⁴² Örneğin, dünya manevi-

33 Kubbealtı Lugatı, “Mânâ”. Son erişim tarihi: 02.12.2023.

34 C. Delgada. “A Discussion of the Concept of Spirituality”, *Nursing Science Quarterly*, 18 (2), (2005), 157-162.

35 S. Düzgüner. *Maneviyat algısı ve diğer kâmlıkla ilişkisi: Kan bağıtı örneğinde Türkiye ve Amerika karşılaştırmalı nitel bir araştırma*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi 2013), 14

36 G. S. Wakefield. *A Dictionary of Christian Spirituality*. (London: SCM, 1988).

37 B. J. Zinnbauer, and K. I. Pargament. *Religiousness and Spirituality*. Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality, Eds. Paloutzian, R. F. and Parks, C. L. (New York: The Guilford Press, 2005).

38 P. C. Hill, and G. S. Smith. *Coming to Terms with Spirituality and Religion in the Workplace*. Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance. Editörler: Giacalone, R.A., Jurkiewicz, C.L. (New York: Routledge, 2010).

39 D. Zohar, D. and I. Marshall. *Spiritual Intelligence: The Ultimate Intelligence*. (New York: Bloomsbury, 2000).

40 W.R. Miller, and C. E. Thoresen “Spirituality, Religion, and Health”, *American Psychologist*, 58 (1), (2003), 25-35.

41 R. D. Duffy, L. Reid and B. J. Dik, “Spirituality, Religion and Career Development: Implications for the Workplace”, *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 7 (3), (2010), 209–221.

42 F. L., Cross, & Livingstone, E. A. (Eds.). *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (3rd ed.). (Oxford University Press 1997).

yatı (spiritüallite) üzerine yazılmış büyük bir ansiklopedi serisi, katkı verenlerin tümünün kullanımı için ortak bir tanım sunma girişiminden kaçınmış, bunun yerine maneviyatın (spiritüallite) aşağıdaki “çalışma hipotezi”ni veya tanımını kullanmıştır.⁴³

Bu dizi, bazı geleneklerce “ruh” olarak adlandırılan, insanın içsel boyutuna odaklanmaktadır. Bu ruhsal öz, kişinin en derin merkezidir. İnsan, aşkın (transcendent) olana burada açık hale gelir; nihai gerçekliği burada deneyimler. Seri, bu özün keşfini, gelişim dinamiklerini ve nihai amaca yönelik yolculuğunu ele almaktadır. Dua, ruhani rehberlik, manevi yolculuğun çeşitli haritaları ve ruhsal yükselişte ilerleme yöntemleri gibi konuları kapsamaktadır.⁴⁴

Maneviyat terimi, çok boyutlu bir kavram olup kesin hatlara sahip değildir. Bu nedenle, maneviyatın tanımı konusunda alan yazınında bir fikir birlikteliği bulunmamaktadır.⁴⁵ Literatürde maneviyatın aşkın ile kurulan bağ, O’na yönelik üzerinden aşkın kapasite boyutu (Transcendental Boyut),⁴⁶ bireyin anlam arayışı ve farkındalık boyutu,⁴⁷ vicdan, içsel güç, erdemli davranışlar ve duygusal tamlik olarak ifade bulan içkin kapasite boyutu⁴⁸ öne çıkmaktadır.

43 C. C. H. Cook. “Addiction and Spirituality”, *Addiction*, 99 (5), (2004), 539-551.

44 E. Cousins. “Preface.” In Bernard McGinn vd. (eds.), *Christian Spirituality: Origins to the Twelfth Century*, World Spirituality, Vol. 16, New York: Crossroad, s. xiii, (1996).

45 C. Delgada, “A Discussion of the Concept of Spirituality”, 157-162.

46 Shafranske ve Gorsuch 1984;

47 Elkins, N.D. vd., *Toward a Humanistic-Phenomenological Spirituality: Definition, Description, and Measurement*, *Journal of Humanistic Psychology* 28, 4 (1988): 5-18; Vaughan, F. “Spiritual issues in psychotherapy.” *Journal of Transpersonal psychology*, 23(2), (1991), 105-119; Z. Gross. *Spirituality, Contemporary Approaches to Defining*. Encyclopedia of Religious and Spiritual Development. Editörler: Dowling, E. M. and Scarlett, W. G. (Thousand Oaks, London, and New Delhi: Sage Publications, 2006).

48 R. McKnight, “Spirituality in the Workplace”. In J.

Maneviyat konusu tasavvuf literatüründe geniş bir karşılık bulmaktadır; *TDV İslam Ansiklopedisi*’nde “Tasavvuf” maddesinin İslâm’ın “zâhir ve bâtın hükümleri çerçevesinde yaşanan mânevî ve derunî hayat tarzı” şeklinde bir tarifile başladığı görülür.⁴⁹ Geleneğimizde maneviyat kavramı köklü bir geçmişe sahiptir ve literatürde din kaynaklı “tasavvuf” kavramıyla birlikte konumlanmıştır. Tasavvuf, dinin manevi yönü ve özü olarak açıklandığından, tasavvuf düşüncesi maneviyatla doğrudan ilişkilidir. *Dünya Maneviyatı Ansiklopedisi*’nin (World Spirituality) “İslam Maneviyatı” (Islamic Spirituality) adlı bölümünde Nasr “İslamda maneviyat BİR’in yani Allah’ın farkındalığından ve O’nun iradesine göre yaşanan bir hayattan ayrılamaz. Derin anlamda İslam maneviyatı, Allah’ın varlığının BİR oluşunun idrak edilmesidir” şeklinde bir tarif yapmaktadır.⁵⁰

3. Amaç, Metot ve Uygulama

Çalışmamızın amacı iş hayatına yeni atılan genç profesyonellerin (Z kuşağı) hayata yönelik anlam, amaç ve maneviyat yaklaşımlarını keşfetmektir. “Türkiye’de özel sektörde çalışan beyaz yakalı Z kuşağı katılımcılar” denildiğinde bu bize belirli bir genç tipolojisi sunmaktadır.

3.1. Çalışma Deseni

Maneviyat (spiritüallite) kavramı, zaman içinde salt dini çerçeveden çıkarak psikoloji, sağlık bilimleri, sosyoloji, etik ve sanat gibi alanlarda yeniden tanımlanmaya çalışılan

D. Adams (Ed.), (Transforming Work. Miles River Press. 1984).

49 R. Öngören, “Tasavvuf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 40, (2011), 119-126,

50 Nasr, S. H., Introduction. *Islamic Spirituality: Foundations*. Nasr, S. H. (Ed.) (London: Routledge, 1987), 21

tanımsal zenginlik, belirsizlik, bulanıklık ve akışkanlığa sahip kompleks yapısıyla tam da VUCA dünyasına ait bir fenomendir.⁵¹ Çalışmamız, belirli bir hipotezi test etmek yerine, bir fenomeni keşfetmek, açıklamak amacıyla yapılmaktadır. Araştırmamızın problemleri, ihtiyaç duyulan bilgi türü, toplanacak verilerin niteliği ve bu verileri toplayabileceğimiz metoda baktığımızda araştırmamız için gerekli çalışma deseninin her iki veri tabanının da eş zamanlı olarak toplandığı ve sonunda bilgilerin bütünleştirileceği Nitel Baskın Yakınsak Paralel Karma Yöntem olduğuna karar verilmiştir.⁵²

Araştırma deseninin baskın tarafını oluşturan nitel çalışmalar için yorumlayıcı fenomenoloji⁵³ ve nitel analiz yöntemi olarak içerik analizi tercih edilmiştir.⁵⁴ Destekleyici ikincil yöntem olarak tercih edilen nicel yöntemlerden ilki ise nitel değişkenler için de uygulanabilir ve genellikle frekans dağılımları ve yüzdelikler gibi ölçümlerle ifade edilen betimleyici istatistiklerdir.⁵⁵

51 Maneviyat literatüründe giderek artan biçimde dinin ötesine geçen tanımların çoğaldığı görülmektedir. Bu çerçevede, pozitif psikoloji, ahlak, sağlık ve iyi oluş gibi alanlarda insanın tüm olumlu yönlerini kapsayan bir olgu olarak tanımlanan maneviyat, sadece teistik sistemlerle sınırlı kalmamakta; evrensel, doğuştan gelen bir insan kapasitesi olarak ele alınmaktadır (Heyse-Moore 1996; Benjamin ve Looby 1998; Wright 2000; nakl. Tanyi 2002: 503). Gross (2006: 425), maneviyatı insanların bilgi ve anlam inşa etme yollarından biri olarak değerlendirirken, bu yapının bireyin yaşamına dair temel soruları yönelttiği bir çerçeve sunduğunu belirtmektedir.

52 N. L. Leech, and Onwuegbuzie, A. J., "A Typology of mixed methods research design", *Qual Quant*, 43, (2009), 265-275

53 J. A. Smith, ve Osborn, M., "Interpretative phenomenological analysis". In G. M. Blackwell (Ed.), *Doing social psychology research*, (The British Psychological Society and Blackwell Publishing, 2004), 229-254.

54 Kuckartz, U. and Rädiker, S., *Analyse qualitativer Daten mit MAXQDA: Text, Audio und Video*. (Springer, 2019).

55 L. R. Peck vd. "The latent and sequential costs (and benefits) of being low income: New insights about

3.2. Evren ve Örneklem

Baskın nitel desen için tercih edilen yorumlayıcı fenomenoloji yöntemine uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden kritere bağlı maksimum çeşitlilik örnekleme metoduna göre araştırma, İstanbul başta olmak üzere Marmara Bölgesi'nde yer alan özel sektör kuruluşlarında çalışan, 1997 yılı ve sonrasında doğmuş ve en az bir yıl özel sektörde tam zamanlı beyaz yakalı olarak çalışmış 34 genç profesyonel ile gerçekleştirilmiştir.⁵⁶

Karma yöntemde destekleyici ikincil yöntem olarak tespit edilen nicel yöntemlerin uygulanabilirliği için ise iradi örneklem metodu ile belirlenen ve yukarıda kriter seti tarif edilmiş 85 genç profesyonelin katılımı sağlanmıştır.

3.3. Örneklem Ulaşma

Araştırmamız için uzun yıllardır yönetim danışmanlığını yapmış olduğumuz farklı sektör, sermaye yapısı, büyüklük, yönetim modeli ve kurum kültürüne sahip 22 firma davet edilmiş, 9 farklı sektörden 14 firmadan olumlu dönüş alınmıştır. Katılımcıların, önce kurumları daha sonra da tarafımızca detaylı bilgilendirilmeleri sonrası çalışmada yer alma konusunda gönüllülüğü devam eden genç profesyonellere katılacakları çalışma tipine göre (nitel/nicel) bir sonraki aşamanın detaylı yönlendirmeleri yine tarafımızca yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Nitel ve nicel veriler eş zamanlı olarak toplanmıştır.

employment for poverty measurement." *Journal of Policy Practice*, 7(1), (2008): 23-41.

56 Lincoln, Y. S., and Guba, E. G., *Naturalistic inquiry*. Sage Publications, (1985).

3.4.1. Nitel Veri Toplama

Yarı yapılandırılmış mülakat formları üzerinden yapılan derin mülakatlar için pilot çalışma aşamasında kullanılan çevrimiçi iletişim platformu Zoom'un çalışmanın genelinde de kullanılmasına karar verilmiştir. Zoom platformundan yapılan görüşmeler sırasında katılımcılardan onay alınarak kayıt alınmıştır. Zoom platformunun bir özelliği olarak kayıt alma işlemi katılımcının onay verebilmesi ile başlayabilmekte, görüşmenin kaydedildiği kayıt boyunca katılımcı tarafından da görülebilmektedir. Kayıtlar Zoom tarafından iki farklı formatta bulut üzerine alınmakta, erişim ve gizlilik sorunları yaşanmamaktadır. Katılımcıların görüşmelerin gizliliği noktasında hiçbir tereddüde kapılmamaları için özellikle kurumların kendi kurumsal çevrimiçi uygulamaları kullanılmamıştır.

Pilot üç görüşmenin ortalama sürelerine bakılarak çalışmamızda yapılacak derin mülakatların en az 60-90 dk olarak planlanmasına karar verilmiştir. Görüşmeler sırasında pilot uygulamada olduğu gibi katılımcılardan izin alınarak kayıt alınmış ve daha sonradan transkripsiyonları yapay zekâ destekli Transkriptor programı ile yapılarak redakte edilmiştir. 3 pilot uygulama üzerinden MAXQDA'nın (24.7.0) kendi transkripsiyonu ile Transkriptor programının yaptığı transkripsiyonlar "Word belgesi karşılaştırma" metoduyla da ayrıca kontrol edilmiştir. Çalışma sırasında da Transkriptor uygulamasından faydalanılmış ve MAXQDA'da (24.7.0) ses kayıtları üzerinden kontrol edildikten sonra kodlama çalışmalarına başlanmıştır. Yarı yapılandırılmış derin mülakata katılan 14 ve yapılandırılmış görüşmelere katılan 20 genç profesyonelin nitel verilerinin analizinde ağırlıklı olarak MAXQDA (24.7.0) ve kısmi olarak da Excel kullanılmıştır.

3.4.2. Nicel Veri Toplama

Dijital anket formunun tasarımı aşamasında yapılan pilot çalışma kapsamında yapılan çevrimiçi görüşmelerde bazı katılımcıların "sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı"nı çağrıştıran yorumları ve soruları dikkat çekmiştir. Ayrıca bu çalışmanın günümüz Türkiye'sinde hassas olarak kabul edilen, soyut ve ölçülmesi zor konular olan maneviyat ile ilgili olduğu düşünüldüğünde ve katılımcıların genç profesyonellerden oluştuğu da dikkate alındığında "hassas veya özel bilgileri paylaşma" konusunda bazı katılımcılarda isteksizlik de gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda Türkiye özel sektöründe yer alan beyaz yaka çalışanlar yer aldığı için elektronik cihazlara erişimde bir problem yaşanmamakla birlikte yeni kuşağın odaklanma süresinin düşük olması, bazı kelimelerin anlamlarını bilmemeleri (diğerkamlık, tevazu, ketumluk, proaktiflik gibi) ve kavramsal muhakeme ile varoluşsal farkındalık gereken konularda yeterli entelektüel donanıma ve hayat tecrübesine sahip olmamalarının soruların cevap kalitesini etkilediği pilot çalışma sırasında gözlemlenmiştir. Ayrıca, çabuk sıkılma ve sabırsızlık nedeniyle hızlı hareket ederek ve cevap kalitesinden taviz vererek süreci bir an önce tamamlamaya çalıştıkları da özellikle cevap havuzlarının ve çalışmanın sonuna doğru gözlemlenmiştir. Diğer yandan manevi arayış ve arayan tutumu üzerine yapılan diğer ampirik çalışmalar ve literatüre göre, bu araştırmaların çalışma evreninin iyi eğitilmiş, orta sınıf ve nispeten genç olması beklenir. Bu durumun gerek teknoloji kullanımı gerekse okuduğunu anlama ve kendini ifade etme noktasında avantajlı bir çalışma grubu oluşturması yine beklenen bir durumdur.⁵⁷ Araştırmanın çalışma evreni bu beklenti ile uyumludur.

57 E. Barker, E., *Yeni Dini Hareketler: Their Incidence and Significance*, *Yeni Dini Hareketler: Challenge and Response*, (Routledge, 1999), 15-32.

Toplanan verilerin analizleri nitel veri analizi ile birlikte eş zamanlı olarak yapılmıştır. Korelasyon analizi ve demografik verilerle tanımlı sorular arasındaki ilişki için SPSS programı kullanılmıştır.

3.5. Veri Toplama Araçları

3.5.1. Bireysel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan dijital formda cinsiyet, yaş, çalıştığı firma, sektör, iş hayatında ve kurumda bulunma süresi, SES⁵⁸ gibi genç profesyonellerin sosyo-demografik verilerini yansıtan on üç (13) soru bulunmaktadır.

3.5.2. Yarı Yapılandırılmış

Derin Mülakat Formu

Araştırmacılar tarafından literatür taraması ve pilot çalışma sonucu oluşturulan bu form 7 (yedi)⁵⁹ sorudan oluşmaktadır. Formda yer alan sorular aşağıda yer almaktadır.⁶⁰

- Varlığınızın kaynağına yönelik düşünür müsünüz? Sizce varlığınızın kaynağı nedir?
- Eğer katılımcı varlık sebebini bilinçli ve aşkın bir varlığa bağlıyor ise:
  - Bu bilinçli ve aşkın varlık ile bağınızı nasıl görüyorsunuz? Onunla kurduğunuz bağ üzerinden yaşamı nasıl okuyorsunuz?
- Eğer katılımcı varlık sebebini bilinçli ve aşkın bir varlığa bağlamıyor ise:
  - Varlığınızın diğer varlıklarla olan bağını nasıl görüyorsunuz?

58 Sosyo Ekonomik Seviye

59 İlk sorunun cevabına göre ikinci veya üçüncü sorudan biri sorulmuştur.

60 Yapılandırılmış mülakat formu da aynı soruları içermektedir. Sadece mülakat sırasında soru akışına uyulmuş ve konuyu anlamaya yönelik mülakatın akışına uygun ek sondalar anlık olarak eklenmemiştir.

- Hayat amacınıza yönelik düşünür müsünüz? Sizce hayat amacınız nedir?
- Hayatınızı anlamlı kılan şeyler nelerdir?
- Sizce maneviyat nedir? Maneviyatı nasıl tarif edersiniz?
- Maneviyat tarifiniz ile hayat amacınız arasında nasıl bir bağlantı var? Varsa sizce bu bağlantı nasıldır?
- Maneviyatının güçlü olduğunu düşünüdüğünüz insanları düşününüz. Onlarla yaşadığınız tecrübeler nasıl? Onları hangi davranışları yaparken gözlemlediniz de maneviyatlarının güçlü olduğu kanaatine vardınız?

3.5.3. Dijital Anket Formu

Araştırmacılar tarafından nitel analiz bulgularını desteklemek amacıyla çalışmaya özel hazırlanmış ve pilot çalışma sonucu son haline getirilmiş bu form 4 (dört) sorudan oluşmaktadır. Formda yer alan sorular yorumlayıcı fenomenoloji çalışması için hazırlanan yarı yapılandırılmış formun tanımlanması ve ölçeklendirilmesi ile oluşturulmuştur. İlk soru, kendi içinde tanımlı hale getirilmiş ve aşağıdaki şekilde ölçeklendirilmiş, diğer sorular 4'lü likert tipinde 1=Düşük, 2=Orta, 3=Yüksek, 4=Çok Yüksek olarak ölçeklendirilmiştir.

- Varoluşunuzu neye bağlıyorsunuz?
  - 1=Diğer
  - 2=Varoluşumu evrenin ve yaşamın doğal bir süreci olduğunu düşünüyorum. Bir anlam ve amaç yüklemiyorum. Herhangi bir bilinçli tasarım görmüyorum.
  - 3=Bilincin evrenin temel bir özelliği olduğunu düşünüyorum. Tüm varoluşu bu bilinçli tasarıma bağlıyorum.
  - 4=Tanrı'nın (yaratıcının) var olup olmadığının bilmiyorum. Bu bilginin bilinebilecek bir bilgi olduğunu düşünüyorum.

5=İlahi bir güç (yaratıcı) olduğuna inanıyorum-dinlere inanmıyorum

6=Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanıyorum ve dindar bir insan değilim.

7=Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanıyorum ve dindar bir insanım.

- Eğer varoluşunuzu aşkın ve bilinçli bir varlığa bağlıyorsanız (herhangi bir ilah, tanrı, yaratıcı gibi) bu varlık ile aranızdaki bağı nasıl tarif edersiniz? (Aşkın: Duyularla algılanan bilen sınırlar ve daha ötesi bir varoluş)
- Hayattaki varlık amacınıza ilişkin düşünür müsünüz?
- Varlık amacınız ile maneviyatınız arasında bir bağ görüyor musunuz?

3.6. Verilerin Entegrasyonu

Çalışmamızın bulgularının oluşturulmasında yerleştirme (iç içe geçirme) yöntemi ağırlıklı olarak kullanılmış, bir veri türü diğerinin içine yerleştirilmiş, baskın (ağırlıklı) analiz metodumuz olan nitel bulguların anlatıldığı bölümlerde destekleyici nicel veriler sunularak daha derinlemesine bir açıklama sağlanmaya çalışılmıştır.⁶¹

3.7. Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın etik onamı Üsküdar Üniversitesinden X nolu karar ile alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden kurumlardan katılım için ön onayları ve uygun potansiyel katılımcı listeleri alınmış genç profesyonellerle tek tek temasa geçilerek gönüllü katılımları teyit edildikten sonra çalışmalara başlanmıştır. Nitel veriler toplanmadan önce genç profesyonellerden çalışma için tekrardan onay ve ses/görüntü kaydı için izin alınmıştır. Tüm kayıtlar bu onay ile başlamaktadır.

61 J. M. Morse. "Strategies for sampling". *Qualitative nursing research: A contemporary dialogue*, 127(3), (1991), 145-153.

Nicel veriler için de tasarlanan dijital anket formu çalışma hakkında genel bilgilendirme ve çalışmaya gönüllü katılımın beyanının form üzerinde alınması ile başlamaktadır.

4. Bulgular

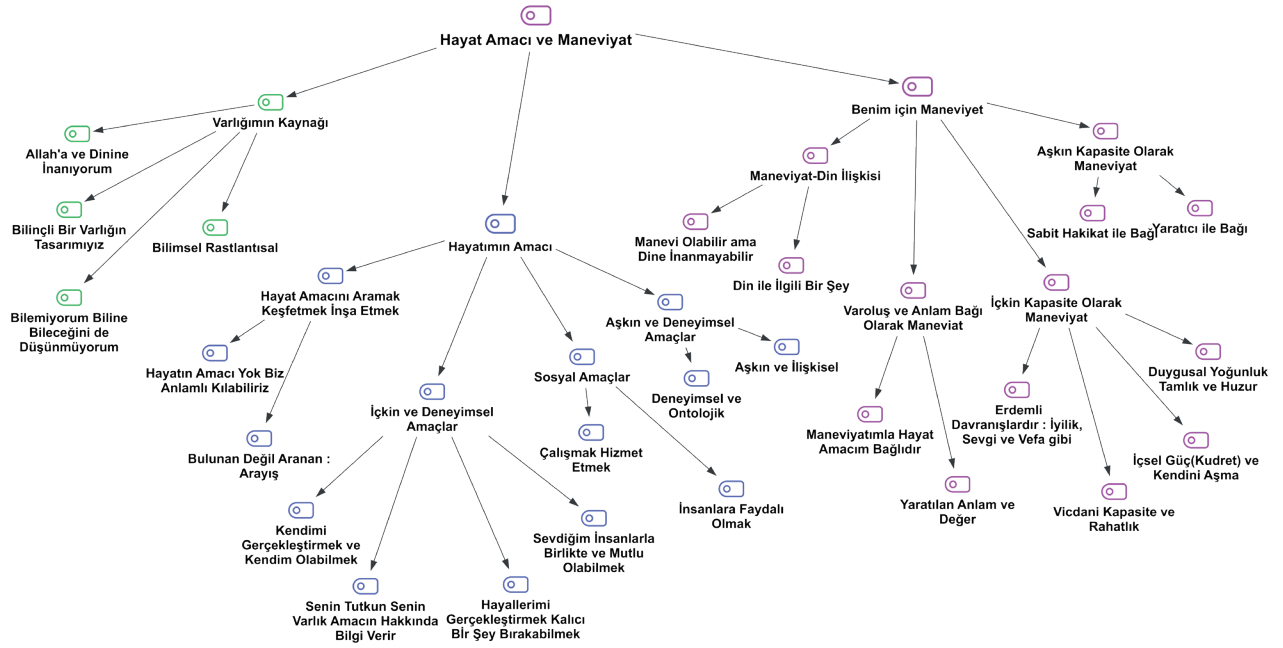
Soyut kavramlar üzerine konuşabilmek, belirli bir kavramsal düşünme becerisi gerektirmesi ve bireylerin kendilerini tanıma, anlama süreçleriyle doğrudan ilişkili olması nedeniyle zordur. Ayrıca, bu kavramların ifade edilmesi, yalnızca kişisel farkındalık düzeyiyle değil, aynı zamanda bireyin kelime bilgisi, dile hakimiyeti ve kavramsal çerçevesi içerisinde bu soyut, öznel ve sembolik alanı aktarabilme yetkinliğiyle de doğrudan bağlantılıdır. O nedenle genç profesyonellerin anlatmakta zorlandığı ve aynı zamanda gözlemimize göre de din ile konunun birbirine yaklaştığı durumlarda ise bazı katılımcıların paylaşımda bulunmaktan rahatsız olduğu bulgulanmıştır. Çalışmamızın içerik analizi sonucunda 3 tema, 12 kategori, 20 kod belirlenmiştir. Şekil 1'de temalar, kategoriler ve kodlar hiyerarşisi görülmektedir.

Yarı yapılandırılmış derin mülakata katılan 14 ve yapılandırılmış görüşmelere katılan 20 genç profesyonelin özellikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

9 farklı sektörden 14 farklı anket çalışmasına katılan 85 genç profesyonelin sosyo-demografik verileri Tablo 2'de gösterilmektedir.

4.1. Varlığının Kaynağı Teması

İlgili soru kapsamında genç profesyonellere varlıklarının kaynağı sorulmuş ve elde edilen yanıtlar dört kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus, katılımcıların büyük çoğunluğunun sorunun anlamını/kastını ilk seferde kavrayamaması, soruyu tekrar tekrar sordurması ve anlamlandırabilmek adına örnek talep etmesidir.

Şekil 1: Hayat Amacı ve Maneviyat Tema_Kategori_Kod Hiyerarşisi

KATILIMCI	DOĞUM YILI	DOĞUM YERİ	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DURUMU	KURUMDA BULUNMA SÜRESİ	TOPLAM KIDEM	UNVAN	SES
K1	2000	İstanbul	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K2	1999	İstanbul	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K3	2001	Çanakkale	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C1: Ortanın Üstü
K4	2006	Giresun	Bekar	Lise (Meslek)	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	D: Altın Üstü
K5	2001	İstanbul	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K6	1999	İstanbul	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K7	2000	Giresun	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Eleman	C2: Ortanın Altı
K8	1998	İstanbul	Bekar	Lisansüstü	3-5 yıl	1-3 yıl	Mühendis	D: Altın Üstü
K9	1998	Kocaeli	Bekar	Lisansüstü	1 Yıldan Az	3-5 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K10	1998	Kocaeli	Evli	Lisans	3-5 yıl	5 yıldan fazla	Uzman	C2: Ortanın Altı
K11	2001	İstanbul	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Mühendis	D: Altın Üstü
K12	1999	Kocaeli	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C1: Ortanın Üstü
K13	2002	İstanbul	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Mimar	B: Üstün Altı
K14	2000	Kocaeli	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Uzman	C2: Ortanın Altı
K15	1998	İzmir	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Uzman	C2: Ortanın Altı
K16	2000	Karaman	Bekar	Lisans	1-3 yıl	3-5 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K17	1998	İstanbul	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K18	1999	İstanbul	Bekar	Lisans	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K19	2000	Silivri	Bekar	Lise (Normal, Düz, Anadolu)	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K20	1998	İstanbul	Bekar	Ön Lisans (2 yıl)	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K21	1999	Kastamonu	Bekar	Lisansüstü	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Mühendis	D: Altın Üstü
K22	1998	Adana	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C1: Ortanın Üstü
K23	1998	Sinop	Bekar	Lisans	1 yıldan az	1-3 yıl	Uzman	C2: Ortanın Altı
K24	1997	İstanbul	Bekar	Ön Lisans (2 yıl)	3-5 yıl	5 yıldan fazla	Uzman	D: Altın Üstü
K25	2001	İstanbul	Bekar	Ön Lisans (2 yıl)	1-3 yıl	1-3 yıl	Tekniker	C2: Ortanın Altı
K26	1999	Mersin	Evli	Lisans	1-3 yıl	3-5 yıl	Mühendis	C1: Ortanın Üstü
K27	1996	Batman	Bekar	Lisans	3-5 yıl	3-5 yıl	Mühendis	D: Altın Üstü
K28	2000	Kocaeli	Bekar	Lise (Normal, Düz, Anadolu)	1 Yıldan Az	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K29	2001	Eskişehir	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Uzman Yrd.	C2: Ortanın Altı
K30	2000	Antalya	Bekar	Lisans (Açık Öğretim)	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C2: Ortanın Altı
K31	2000	Eskişehir	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C1: Ortanın Üstü
K32	2000	Konya	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Mühendis	C1: Ortanın Üstü
K33	1997	İstanbul	Bekar	Lisans	3-5 yıl	3-5 yıl	Uzman	C2: Ortanın Altı
K34	2000	İstanbul	Bekar	Lisans	1-3 yıl	1-3 yıl	Uzman Yrd.	D: Altın Üstü

Tablo 1: Nitel Analiz Katılımcı Özellikleri

Sosyodemografik Veriler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	37	44
Erkek	48	56
Medeni Durum		
Bekar	71	84
Evli	14	16
Öğrenim Durumu		
Lisans Üstü	9	11
Lisans	61	72
Ön Lisans	9	11
Lise	6	7
Kurumda Bulunma Süresi		
1 yıldan Az	30	35
1-3 yıl	45	53
3-5 yıl	9	11
5 yıldan fazla	1	1
Toplam İş Hayatı Kıdemi		
1-3 yıl arası	53	62
3-5 yıl arası	24	28
5 yıldan fazla	8	10

Sosyodemografik Veriler	n	%
Ünvan		
Mühendis	35	41
Uzman	20	24
Uzman Yardımcısı	13	15
Eleman	5	6
Sorumlu	4	5
Kıdemli Uzman	3	4
Yönetici	2	2
Tekniker	2	2
Mimar	1	1
SES*		
A-En üst	1	1
B-Üstün altı	2	2
C1-Ortanın üstü	16	19
C2-Ortanın altı	41	48
D-Altın üstü	23	27
E-Altın altı	2	2

* Sosyo-Ekonomik Seviye

Tablo 2: Nicel Analiz Katılımcı Sosyo-Demografik Verileri

Genç profesyonellerin mülakat verileri nitel analiz kapsamında incelenerek, katılımcıların ifadeleri 4 kategori altında toplanmıştır. Bunlar; “Bilinçli Bir Varlığın Tasarımlarıyız”, “Rastlantısal, Sonrasında Bilinç Olabilir”, “Bilemiyorum, Bilinebileceğini de Düşünmüyorum”, “Allah’a ve Dinlere İnanıyorum”. Bu temada katılımcıların derin mülakat sırasında farklı noktalarda verdikleri ifadeler farklı kategoriler altında kodlanmıştır. Buradan da şunu söyleyebiliriz ki genç profesyonellerin varlıklarının kaynağı hakkındaki düşünceleri oldukça muğlak, değişken ve akışkandır. *Allah’a ve Dinlere İnanıyorum* kodu ve çok net bir şekilde aşkın ve bilinçli bir varlığın olmadığını düşünenleri temsil eden *Bilimsel Rastlantısal* dışındaki kodların birbirine geçişliliği de oldukça yüksektir.

i. Bilinçli Bir Varlığın Tasarımlarıyız

Genç profesyonellerin bilinçli ve aşkın bir varlığın varlığına inandıkları, ancak dinler konusunda belirli bir inanç çerçevesi ortaya koymadıkları söylemler, “Bilinçli Bir

Varlığın Tasarımlarıyız” kodu altında sınıflandırılmıştır.

“Varoluşumu anlamlı ve bilinçli bir bütünün anlamlı bir parçası olarak görüyorum. Bilimsel, sanatsal ve manevi bir kaynağın biraradalığını kaynak olarak nitelendiriyorum.” K13_23

“Tesadüfün olmadığını ve bilinçli bir yaratılış ile yaşamın oluştuğunu düşünüyorum.” K14_25

“Dine bağlı olmamakla beraber bir yaratıcı tarafından bilimsel olarak da kanıtlanmış bir biçimde yaratıldım fakat bunun üstüne bugüne kadar hiç düşünmedim.” K38_28

ii. Bilimsel Rastlantısal

Varoluşun bilinçli bir yaratıcıya ya da aşkın bir varlığa dayandırılmadığı, bunun yerine doğa bilimleri, biyolojik süreçler ve evrimsel mekanizmalar bağlamında ele alındığı gözlemlenmektedir.

“Şöyle bir şey, ben varoluşun bir amacının olduğunu düşünmüyorum. İnsan kendi

içinde bir amaç yaratabileceğini düşünüyorum. Yani benim doğmam için bir amaç yok. Yani ben doğdum. Ben rastlantısal olarak doğdum. Siz doğdunuz. Başka biri doğdu.” K39_25

“İnsan her zaman bir şeye inanmaya mey-
lediyor. Yani bu Allah olabilir ya da Tengri
olabilir. Ya da sürekli inanma içgüdümüz
var ve bir şeye inanmak istiyoruz. Ben şu
an mesela mantıken hep bilime inanıyo-
rum. İşte evrim var, işte dünya gaz ve toz
bulutuydu. İşte yıllar, milyonlarca yıl için-
de evrimleşti. Buz devrinden, taş devrine
kadar.” K35_25

“Hiçbir sebebe bağlamıyorum. Annem ile
babamın biyolojik olarak beni dünyaya
getirmesi sonucu yaşayan biriyim. Evre-
ne bağlı olabilir o da rastlantısal olabilir.”
E9_27

iii. Bilemiyorum,

Bilinebileceğini de Düşünmüyorum

Çalışmaya katılan genç profesyonellerin
varoluşun kaynağına ilişkin yaklaşımlarında
belirsizliğin önemli bir rol oynadığı görül-
mektedir. Bazıları, varoluşun kökenine dair
kesin bir bilgiye ulaşmanın imkânsız oldu-
ğunu düşünerek bu konuyu bilişsel sınırların
ötesinde bir mesele olarak ele almakta, kimi-
leri ise henüz arayış sürecinde olduklarını
ifade etmektedir.

“Bence anlamlandıramadığımız bir şey.
Bilmiyorum tam. Yani bilinç diyemem
ama ne olduğunu da söyleyemem diye-
yim.” K29_25

“Ya hani şöyle öncesi hani belki milyon-
lar milyarlarca yıl geliştiği için hani bu
ta evrene kadar çıkabiliyor? Hani bundan
sonrasında pek büyük ihtimalle bilemem.
Hani ne demeye çalıştığımı anlatabil-
dim. Hani bunun tam bir sonuca vara-
mayabilirim hani? Çünkü sonrasında da
ne olacağını bilmiyoruz sonuç olarak.”
E21_24

iv. Allah'a ve Dinlere İnanıyorum

Katılımcıların varoluşun kaynağına ilişkin
yaklaşımlarında, Allah ve dini referanslar
temel bir çerçeve olarak öne çıkmaktadır.
İnanca dayalı bu perspektif, bireylerin dini
öğretileri, kutsal metinleri ve kişisel manevi
deneyimlerini varoluşlarını anlamlandırma-
da belirleyici unsurlar olarak ele aldıklarını
göstermektedir.

“Ben de hayal edemiyorum ama neyi ha-
yal edemediğimi hayal edebiliyorum. Ben
de tabii ki anlayamıyorum Allah'ın var-
lığını ya da o yaratıcının varlığını ama
anlayamadığımı tahmin edebiliyorum.
Kurallar bütününden emin değilim. Tabii
ki hani Kur'an yoluyla bir kurallar bütünü
gönderdi ama ben daha çok şu cümlesine
bağlıyorum sanırım; “istedim ki biline-
yim.” cümlesini sanırım ve yaptığım her
...Allah'ı görmek... O bizim düşünme
kapasitemizin çok üstünde bir şey olduğu
için aklımız O'na yetmiyor belki... Ama
O'nu bir varlık ve bir yaratılış şekli olarak
Allah'ı böyle bir obje gibi düşündüğümüz-
de... çoğu insan tabii ki inanmayabilir.
Herkes ne yaşıyorsa ona inanır ama bir
şekilde inanan insanların neden Allah'a
ya da neden Kur'an'a inandığını anlaya-
mayan insanların hayal gücünün yetersiz
ve edebi deneyimlerinin düşük olduğunu
düşünüyorum. Yeterince kitap okuyan,
edebi anlamda yeterince soyutlamayla
karşılaşmış ve hayal gücü yüksek biri dini
ve maneviyatı daha iyi anlayabileceğini
düşünüyorum.” K13_23

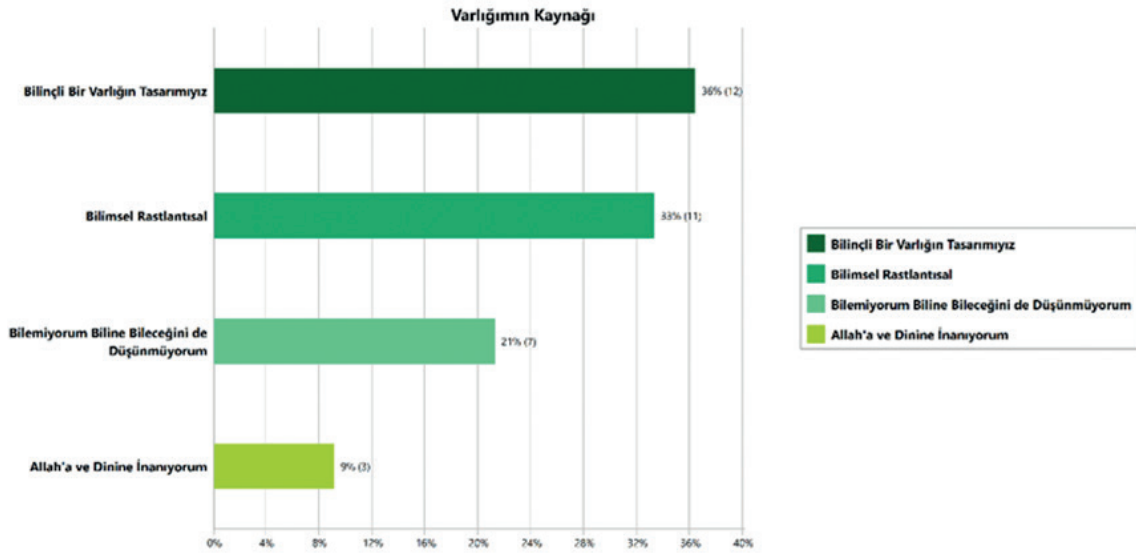
“Her şeyin bir sebebi olmasına bir yara-
tıcıya Allah'a inanıyorum. Onun kader
dizaynı çerçevesinde varlığım mevcut.”
K12_26

Nicel Verilerin Entegrasyonu

Nicel analiz kapsamında 85 katılımcıya bu
soru tanımlı olarak sorulmuş, katılımcıların
%33'ü “Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanı-

Varoluşunuzu neye bağlıyorsunuz?	n	%
Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanıyorum ve dindar bir insan değilim.	28	33
Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanıyorum ve dindar bir insanım	25	29
Varoluşumu evrenin ve yaşamın doğal bir süreci olduğunu düşünüyorum. Bir anlam ve amaç yüklemiyorum. Herhangi bir bilinçli tasarım görmüyorum.	15	18
İlahi bir güç (yaratıcı) olduğuna inanıyorum-dinlere inanmıyorum	8	9
Bilincin evrenin temel bir özelliği olduğunu düşünüyorum. Tüm varoluşu bu bilinçli tasarıma bağlıyorum.	5	6
Tanrı'nın (yaratıcının) var olup olmadığını bilmiyorum. Bu bilginin bilinebilecek bir bilgi olduğunu düşünmüyorum.	4	5
Diğer	0	0
	85	100

Tablo 3: Anket Katılımcılarının “Varoluşunuzu Neye Bağlıyorsunuz?” Soruna Verdikleri Cevaplar

Şekil 2: Nitel Analiz Katılımcılarının Varlığının Kaynağı Alt Kategorisi Altında Dağılan Kod Yoğunlukları

yorum ve dindar bir insan değilim”, %29’u “Bir Tanrı (yaratıcı) olduğuna inanıyorum ve dindar bir insanım”, %18’i “Varoluşumu evrenin ve yaşamın doğal bir süreci olduğunu düşünüyorum. Bir anlam ve amaç yüklemiyorum ve herhangi bir bilinçli tasarım görmüyorum.”, %9’u “İlahi bir güç (yaratıcı) olduğuna inanıyorum-dinlere inanmıyorum”, %6’sı “Bilincin evrenin temel bir özelliği olduğunu düşünüyorum. Tüm varoluşu bu bilinçli tasarıma bağlıyorum.”, %5’i “Tanrı’nın (yaratıcının) var olup olmadığını bilmiyorum. Bu bilginin bilinebilecek bir bilgi olduğunu düşünmüyorum.” seçeneklerini işaretlemiştir.

Katılımcıların %29’u tarafından seçilen “Bir Tanrı olduğuna inanıyorum ve dindar bir insanım” seçeneği ikinci sırada yer almaktadır. Diğer yandan nitel çalışma kapsamında *Allah’a ve Dinlere İnanıyorum* kodunun yoğunluğu 4 kod arasında %9 ile en son sıradadır.

Bu durumun nedenlerinden biri, sosyal arzu edilebilirlik yanlılığının dindar kimliğin gösterilmemesi yönünden tezahür etmesi olabileceği gibi diğer bir olasılık da araştırmacının kodlama sırasında katılımcıların aşağıdaki örnekte görülebileceği gibi mülakatın bütününe bakıldığında ifade-niyet uyumsuzluğu olan

ifadelerini *Allah'a ve Dinlere İnanıyorum* kategorisinin altında kodlamaması olabilir.

“...bütün varoluşun sebebini ise... Bilmiyorum yani. O konuda... İşte o konuyu bilmediğim için dinlere inanıyorum. Orası biraz kolaya kaçmak oluyor. Yani herhangi bir dini seçtiğinizde...Boşluklara karşılık. Evet, sana söylüyor. Sen bu yüzden yaratıldın diyorsun. Sen de kabul ediyorsun. Çünkü dediğim gibi yani üzerine çok düşünmek, felsefi bir düşünce gerektirir. Ve felsefe de daha doğduğu toplumlar itibarıyla de daha hani böyle iyi düzeyde olmayı gerektirir ya. Ya ben o kadar hani düşünebilecek, bunlar üzerine kafa yorabilecek durumda değilim şu an. Umarım o Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin alt iki basamağından bir gün çıkarım ama şu an değilim yani.” K39_25

4.2. Hayatımın Amacı

Genç profesyonellerin derin mülakat sırasında ortaya koydukları hayatı anlamlandırma ve hayatın amacına yönelik deneyimsel yaklaşımları hayatın amacının olmadığı fakat hayat yolculuğundan bir anlam ve amaç inşa edilebileceği, içkin ve deneyimsel amaçlar, sosyal amaçlar ve aşkın ve deneyimsel amaçlar olarak alt kategorilere ayrıştırılmıştır.

i. Hayatın Amacı Yoktur:

Aranır/Keşfedilir/İnşa Edilir

Genç profesyonellerin bir kısmı “Hayatın Amacını Anlamak ve Aramak” alt kategorisinde, hayatın bir amacının olmadığından, yaşanan ömür ile hayatın anlamının imar edilebileceğinden bahsederken diğer bir kısmı aslında hayat amacının bulunan değil her zaman aranan bir şey olduğu, hatta hayatın amacının aramanın kendisi olduğuna değinmişlerdir. Katılımcılar arasında bugüne kadar bu konuda hiç düşünmediklerini buna ihtiyaç duymadıklarını belirtenler de olmuştur. Ayrıca, bazı katılımcılar varoluşun

temel bir amacı olmadığını düşündükleri gibi, insanın doğaya zarar veren ve sonunda yok oluşa götüren bir tür olduğunu ifade ederek, insan merkezli bir varoluş anlayışını reddeden ekolojik/yaşam merkezli bir perspektif ortaya koymaktadır.

“Evet, tabii ki hayatımın amacını düşünürüm ama onu bulacağımı düşünmüyorum. Yani onu bir yolculuk olarak. Onu bulmam ve adını koymam gereken bir şey olarak değil de aradığım bir şey olarak görüyorum. Daha doğrusu belki de arıyor olmayı hayatımın amacı olarak görüyorum. Belki de öyle bir şey. Tabii ki bazen, her zaman bu söylediğim bilinçte olmuyorum. İnsan bazen ne, neden geldim, neden oldum diye sorguluyor ama aslında durup sakince düşündüğünde onun bir sonuç değil, bir süreç olduğunu düşünüyorum. Ve o yolculuğun asıl amaç olduğunu düşünüyorum. Ve o arama sürecini nasıl geçirdiğinin.” K13_23

“Doğa insansız da var olabilen bir yaşam kaynağıdır. İnsan doyumsuz bir canlıdır ve bu da mutlak yok oluşa işaretler. Gerçek bir amaç olsa ölümsüz olmamız gerek. Örneğin bir ev yaptınız ve bu ev yıkılana kadar korumakla yükümlüsünüz bu yüzden net bir amaçtan bahsedemeyiz.” E8_27

ii. İçkin ve Deneyimsel Amaçlar

Yapılan derin mülakatta elde edilen nitel verilere göre katılımcıların bir kısmının hayatlarının anlamına yönelik aktardıkları “İçkin ve Deneyimsel Amaçlar” alt kategorisi altında toplanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan kodlar ise *Kendimi Gerçekleştirebilmek ve Kendim Olabilmek, Sevdığım İnsanlarla Birlikte ve Mutlu Olabilmek, Senin Tutkun Senin Varlık Amacın Hakkında Bilgi Verir ve Hayallerimi Gerçekleştirebilmek ve Kalıcı Bir Şey Bırakabilmek* olarak belirlenmiştir

“Kendini tanıyabilmek, niye burada olduğumuzu anlamak, dünyayı tanımak, her

şeye bir mana ve güzellikle bakmak, kendimi ve dünyayı tanımak.” E4_24

“Varoluş olarak da şöyle hani bazen şu sorgulamaya giriyor insan açıkçası hani biz evet ama hani ben acaba bu hayat içerisinde doğru rolümde miyim ya da varoluşumdaki özellikler varoluşumdaki benim karakterimin yansıttığı pozitif yönleri mevcut yol haritasında gösterebiliyor muyum ben hani bunu veyahut yansıtabiliyor muyum?” E22_26

“Sevdiğim insanların yüzündeki mutluluk olabilir. Hayatını yani canını verebileceğin insanlardır. Bir elin parmağını geçmez. Sonuç olarak bu insanların yüzündeki mutluluk... Hani benim hayat-taki amacım aslında bu ya hem kendini geliştirerek o insanların yüzündeki mutluluğu görmek hem onların üzüntüsünden hani bir şeyler yaparak mutlu olduğunu görmek bu aslında çoğu yere çıkabiliyor. Yani sonsuz bir döngü gibi geliyor bana bu.” E21_24

“Ama eğer kişinin tutku duyduğu bir şey varsa ve hayatındaki bu tutku hayat amacı olabilir diye düşünüyorum.” K3_24

“Açıkçası bu noktada şöyle, insanın varoluşu bence kişiden kişiye değişen bir nokta. Çünkü kimi var olmayı, nefes almak, yemek yemek, hayatını idam ettirebiliyor olmak olarak düşünüyor. Kimi var olmayı her gün mutlu uyanmak ve keyifli vakit geçirmek sanıyor. Var olmak aslında kişiden kişiye değişen bir nokta. Örneğin benim için tutkudur. Bir şeyleri tutkuyla yapabilme çabası. Başkası için keyiftir. Bu tamamen aslında insanın öz inancında kendisine o aşıladığı özelliştir aslında. Bu benim için her zaman tutkudur.” K36_25

“İnsan olarak benden sonrası için geride bir şeyler bırakayım, benden bahsedilsin istiyorsun. İnsanlar benden iyi veya kötü bahsetsin, beni olabildiğince iyi anıslar istiyorsun. İnsanlar bence, ya ben kendi adıma şöyle söyleyeyim, tabii ki kimse bir

anda ortadan silinip gitmek istemez. Güzel bir aile olabiliyorsa, kısmet olursa bir çocuğun olması. İyi bir ebeveyn olmak, çocuğunu yetiştirmek. Aslında sen biyolojik olarak ve ruhani olarak senden önce yapılan şeyin aynısını sen de senden sonrakini yapmak istiyorsun. Bir çocuk sahibi olursan, kendin gördüğün terbiye ile ve bilgiyle dünyaya bir birey katmak, birini yetiştirmek ve daha sonra da en güzel şekilde bu dünyadan göçmek aslında.” E20_28

iii. Sosyal Amaçlar

Mülakat verileri, katılımcıların bir kısmının hayat amaçlarını başkalarına faydalı olabilmek ve çalışarak üretme üzerine şekillendirdiğini göstermiştir.

“Varlık amacım bulunduğum durumda kendimi mental ve fiziksel sağlığımı da koruyarak bulunduğum ekosistemde faydalı olmak. Durumu benden daha kötü olan kimselere destek olmak.” K6_27

“Dünyaya bir faydamın dokunması sanırım benim hayat amacım.” E4_24

“Yaşadığımız dünyaya az veya çok iyi bir katkı sağlayabilmek.” K12_26

“Varlık amacım bence insanlara yardım etmek, bilinçlendirmek, inandırmak her konuda çok yönlü bir insanım fakat bu konular daha ağır basıyor.” K16_25

“Gerçekten bir çalışma odaklı, yani görev odaklı. Görev odaklı bir hayat. Çünkü hedef odaklı, görev odaklı bir varoluş amacı olduğunu düşünüyorum. Öyle düşününce de maneviyat boyutunda tekrar geldiğimizde yaratılış konusu birazcık netleşiyor. İnsanın hep çalışmaya odaklı ve gerçekten hizmet etmeye odaklı olan bir yapısı olduğunu düşünüyorum. Yani hiç böyle serbest olduğunu düşünün. Hiçbir olgu yok, hiçbir sorumluluk yok. Ne yapabilir ki insan? Hiçbir şey. Dediğimiz o ilk dönemlerden beri gelen o bir şey için uğraşma isteği insanın bence yaratılışı

Hayattaki varlık amacınıza ilişkin düşünür müsünüz?	n	%
Çok Yüksek	32	38
Yüksek	23	27
Orta	16	19
Düşük	14	16
	85	100

Tablo 4: “Hayattaki Varlık Amacına İlişkin Düşünür Müsünüz?” Sorusunun Cevapları

gereği hayat amacının o olduğunu düşünüyorum.” E29_24

“Hayata anlam ve değer katmak için sürekli üretken olmak.” K5_25

“Çalışmak, kendimi geliştirmek. İnsanlara ve ülkeme değer katabilmek.” E3_26

iv. Aşkın ve Deneyimsel Amaçlar

Mülakat verileri, bireylerin varoluşlarını ontolojik derinlik ve deneyimsel farkındalık üzerinden anlamlandırmaya çalıştıklarını da göstermektedir.

“İç huzurla, hayatla ontolojik olarak varlığın tüm katmanlarıyla kurulan bağ amaçım diyebiliriz.” K13_23

“Amacım Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak insanlar ve diğer canlılarla birlikte uyumlu bir yaşam ve dünyayı daha yaşanır bir hale getirmek.” K2_26

Nicel Verilerin Entegrasyonu

Nicel analiz kapsamında 85 katılımcıya “Hayat Amacınız Hakkında Düşünür Müsünüz?” diye sorulmuş, kendilerine 4’lü ölçekte Çok Yüksek-Yüksek-Orta ve Düşük seçenekleri sunulmuştur. Katılımcıların %37’si Çok Yüksek, %27’si Yüksek, 19’u Orta ve %17’si Düşük olarak cevap vermiştir. Katılımcıların %64’ü hayat amacına yönelik Yüksek ve Çok Yüksek seviyede düşündüklerini belirtmektedirler.

4.3. Benim için Maneviyat

i. Maneviyat Din İlişkisi

Mülakat verileri, maneviyatı din ile ilişkilendiren katılımcıların, bu iki kavram arasındaki bağı farklı açılardan ele aldıklarını göstermektedir. Katılımcılardan bazıları, maneviyatın doğrudan dinle iç içe geçmiş bir kavram olduğunu, hatta dinin bir alt bileşeni olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Öte yandan, bazı katılımcılar maneviyatı dinle ilişkilendirmekle birlikte, bireysel bir yorum alanı olarak ele almaktadır. Maneviyatın soyut ve bireysel bir yönü olduğu ancak bunun dinle tamamen örtüşmediğini vurgulamışlardır. Bazı katılımcılar ise maneviyatın dinle zorunlu bir bağ içinde olmadığını, bireylerin inanç ve değer sistemlerine daha geniş bir perspektiften yaklaştığını göstermektedir.

“Maneviyatı çok dini bir şey olarak algılıyorum. Direkt dini çağırırdı. Ruhsal desem, örneğin şey diyebilirdim, yani her sabah koltuğa oturduğumda rahat hissedebildiğim veya örneğin sabah kalktığımda güzel bir ortam yaratabilmişimdir gibi şeyler söyleyebilirim ama maneviyatıyla direkt ben dine yöneliyorum aslında. Fakat maneviyat deyince direkt olarak dini, böyle alçak gönüllülük gibi kavramlar aklıma geliyor... Ruhsallık daha çok bireysel bir izolasyon olarak gözlemliyorum yani. Orada amaçlar sadece tekil. Yani dediğim

gibi yoga yapıp beynimi bir tazeleyeyim sonra işlerime döneyim.” E29_24

“Evet ama yani din deyince birazcık daha şey kısmını düşünüyorum işte. Ne bileyim, fıkıh kısmı. Din deyince daha büyük bir şey. Yani maneviyat dinin içinde bir şey bence... bence maneviyat dinin bir alt kümesi. Bence din demek istemeyenlere yani din böyle daha ilkel ya da basit geldiği için insanlara işte tüm inançların, ahlak anlayışlarının birleştiği kelime diye düşünüyorum. Çok fazla insan ama özellikle de gençler kendisini din altında tanımlamak istemiyor.... Aidiyetsiz olmanın içine mi koyarsınız bu dediğimi. Ama kendini o şekilde tanımlamak istemiyor yani. Herkesin belli bir ahlak anlayışı var.” K13_23

“Manevi insanlar bana göre daha olumlu kişilik özellikleri barındırabilirler. Buradaki maneviyat ama tamamıyla spiritüel anlamda yani dini anlamı katmıyorum. Dindar insanlar da demiyorum. Zaten bir insan agnostik, deist, ateist, İbrahim’in dinlerinden birine inanmış veya Uzakdoğu dinlerinden birine inanmış olsa bile bence maneviyat ve din her zaman kol kola yürümüyor. Çünkü dinler düşündüğümüzden daha az toleranslı, daha sert yapılar... Dindar biri maneviyatı yüksek bir insan olabilir benim gözümde. Ama aynı zamanda dünyanın en kötü insanı da olabilir. Çünkü kol kola yürüdüklerini düşünmüyorum.” K39_25

“Maneviyatı yüksek demek dindar olmakla ilgili bir algım vardı. Son bir iki sene dir bu değişti. Maneviyat, duyarlı insan, kendinin farkında olan, etrafındaki insanları anlayan kişi. Maneviyat bana şu anda bunu tanımlıyor.” K1_25

ii. Varoluş ve Anlam Bağı Olarak Maneviyat

Katılımcıların bir kısmı maneviyatı, hayat yolculuğunda kişinin doğru yolda olup olmadığını anlamasını sağlayan bir içsel uyarı,

pusula sistemi gibi değerlendirmektedir. Bu kapsamda, maneviyatın kişinin hayat anlamından/amacından etkilenen ve aynı zamanda onu destekleyen çift yönlü bir etkileşim modeli sunduğu görülmektedir. Mülakat verileri, katılımcıların maneviyatı yaratılan anlam ve değerler ekseninde kavramsallaştırdıklarını da göstermektedir.

“Siz o manevi hususta olmadığınız zaman rahatsız hissediyorsunuz. Aslında hayat amacınızın, hayat gayemizin dışına itiliyormuşuz ya da o alanın o çemberin dışında kalıyormuşuz hissiyatı yaratabiliyor. Ama o manevi duyguları tam anlamıyla yaşadığınızda ve yahut onunla iyi hissettiğinizde evet hayatım doğru gidiyor. Evet bu amaç benim için doğru düşüncesi oluyor.” E22_26

“Yani maneviyatına göre neyin doğru neyin yanlış olduğunu hissediyorsun bence çok net bir şekilde. Mesela bazı insan çok sinirlenir mesela. Birine bağırır çağırır ve hayatına normal bir şekilde devam eder. Kimisi de mesela yine sinirlenir, birebir aynı tepkiyi verir ama sonra çok pişman olur.” K13_23

“Kesinlikle hayat anlamı amacı ile maneviyatım arasında güçlü bir bağ olduğuna inanıyorum.” E18_26

“Kalpten bağlı olduğum herhangi bir şeydir.” E1_24

“Maneviyat, varlığın amacını ve yaşama şeklini bulma serüvenidir.” K13_23

“Kişinin var olmak için anlam arayışına maneviyat denir.” E7_27

Yapılan anket çalışmasında 85 katılımcıya hayat amaçları ile maneviyatları (maneviyat tanımları) arasında bir bağ görüp görmedikleri de sorulmuştur. 4'lü ölçekte Çok Yüksek-Yüksek-Orta ve Düşük seçenekleri sunulmuştur. Katılımcıların cevapları aşağıda gösterilmektedir. Katılımcıların %60'ı varlık amaçları ile maneviyatları arasındaki bağı Yüksek ve Çok Yüksek diye tarif etmiştir.

Varlık amacınız ile maneviyatınız arasında bir bağ görüyor musunuz?	n	%
Çok Yüksek	24	28
Yüksek	27	32
Orta	25	29
Düşük	9	11
	85	100

Tablo 5: Anket Katılımcılarının “Varlık Amacımız ile Maneviyatımız Arasında Bir Bağ Görüyor Musunuz?” Soruna Verdikleri Cevaplar

iii. İçkin Kapasite Olarak Maneviyat

Mülakat verileri, katılımcıların maneviyatı, vicdani kapasite ve içsel rahatlık, bireyin içsel gücü, kendini aşma ve hayatta ilerleme kapasitesi, erdemli davranışlarla yani iyilik, vefa, anlayış, paylaşım ve fedakârlık gibi ahlaki değerlerle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar maneviyatı duygusal yoğunluk, tamlık ve huzurla da ilişkilendirerek bir “iyi olma hali”ni tarif etmişlerdir.

“Vicdanen rahat olmanın verdiği huzurdur maneviyat.” K19_25

“..mesela bence gerçekten... ..hani vicdanla alakalı bir şey olduğunu düşünüyorum maneviyatın.” E19_27

“Maneviyat bence kendi insanın iç dünyası diyebilirim vicdanı merhameti kendi ile muhasebeleşme.” K16_25

“İnsanın kendisini geliştirerek olduğu halden daha iyi bir hale taşımasıdır.” K5_25

“Maneviyat insanı yaşama karşı güçlü kılan şeyin adıdır.” E4_24

“Yani hayatta bir şeyler yapabilmek için gayret etmek, bir gayret ortaya koymak kişinin maneviyatını gösterir.” E20_28

“Aslında maneviyat bir değerler bütünüdür bence. Maneviyat denilen şeyin bir değerler bütünlüğü olduğunu düşünüyorum.” E20_28

“Maneviyat bence iyiliktir her şeyden önce, anlayıştır.” E20_28

“Vefa da bir maneviyattır bence. Sevgi de bir maneviyattır. Bunun tanrısallıkla alakası yok... Maneviyat bence nedir? Bence erdemli davranışlardır.” K35_25

“Paylaşım, iyiye yönlendiren, destekleyici olan şeylerdir maneviyat.” E13_26

“Fedakârlık ve değer göstergesidir.” K21_27

“İnsanların duygularının yoğunluğudur maneviyat.” E9_27

“Maneviyat aslında işin çok büyük bir duygusal boyutu bence. Yani duygu da çok açıklayıp anlatılabilecek bir şey değil. Daha çok işin farklı bir boyutunu, maddi bir boyutunu düşünmeden sadece duygu boyutu bence maneviyat.”

“Şöyle, bence maneviyat insanın kendini hakikaten tam o anlamda tatmin ettiği ve o duyguyu yaşarken olumlu hissettiği, sahiplenme hissettiği, genellikle duyguların yoğun olduğu bir süreç olarak yorumluyorum ben.” E22_26

“İç huzur diyebilirim belki ya da ya duygusal bir boyutu olduğu için maneviyattan sanırım çok böyle sözel bahsedebileceğim bir terim bulamıyorum maneviyatın karşılığı olarak belki iç huzuru diyebilirim dediğim gibi ya da yani iç huzur sanırım karşılıyor maneviyatı benim için.” K31_25

iv. Aşkın Kapasite Olarak Maneviyat

Katılımcıların bir kısmı, insanın hakikatini yani manasını sabit bir mutlak olarak

değerlendirmiş, maneviyatı bu hakikatin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkan bir fenomen olarak tarif etmişlerdir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar maneviyatı doğrudan yaratıcı ile kurulan bilinçli bir bağ olarak tanımlarken, diğerleri onu somut olarak açıklanamayan ancak hissedilen bir varoluşsal gerçeklik olarak değerlendirmektedir.

“Yani ruhu daha değişen, dönüşen, daha dış faktörlerden etkilenen, bu anlamda maneviyatı ise daha etki almayan bir noktada görürüz. Aslında ruhumun da değişimleri dönüşümleri en sonunda maneviyattaki o ruh tanımına ulaşmak için benim için. O yüzden de bu taraf değişiyor ama orası aynı. Ya olmak istediğim insan orada duruyor zaten. Olmak istediğim o maneviyat duruyor orada. Ruhsal durumum, ruhsal gelişimim vesaire değişip en sonunda oraya gidiyor. O yüzden o taraf benim için değişmiyor açıkçası. O da dini inancımındaki kâmil insandan gelmiş oluyor aslında. Olması gereken insan. Fazla değil, az da değil. Olması gereken vasat durum.” E25_26

“Yani maneviyatına göre neyin doğru neyin yanlış olduğunu hissediyorsun bence çok net bir şekilde. Mesela bazı insan çok sinirlenir mesela. Birine bağırır çağırır ve hayatına normal bir şekilde devam eder. Kimisi de mesela yine sinirlenir, birebir aynı tepkiyi verir ama sonra çok pişman olur ya da karşısında kişi haklı dahi olsa üzüp üzmediğini düşünür. Ya da yaptığı hareket ona çok abartı gelir. Ve ondan pişmanlık duyar, kafası karışır falan. Onun sebebi bence birinin hani hakikatinde isminde sinir ya da öfke olup öbürünün olmaması. O yüzden bence ne sana göre olup olmadığını hissediyorsun yani içinde böyle bir rahatsızlık, bir utanç, bir rahatsızlık yanlış olduğunu bildiğin bir his oluyor.” K13_23

“Allah ile olan güçlü bağın ve bundan dolayı hissedilen şükür duygusudur maneviyat.” E17_26

“Ruhsal olarak huzurda bulunmak veya karamsarlıktan çıkmak için dini ve yaratıcı kişi ile olan bağ.” E14_21

“Birisinin bir şeyin varlığına inanmak. Bağlılık, bağlanmadır” K9_27

Nicel Bulguların Entegrasyonu

85 katılımcı ile yapılan anketimizin tanımlı soruları için korelasyon analizine bakıldığında ise aşağıdaki gibi (Tablo 6) bir sonuca varılmıştır.

Varoluşun Nedeni ile Aşkın Varlıkla Bağ ($r = 0,508$, $p < .05$); Orta düzeyden güçlü ve pozitif bir korelasyon vardır. Aşkın Varlıkla Bağ ile Varlık Amacı Düşünme ($r = 0,338$, $p < .05$); Orta düzeyde pozitif bir korelasyon vardır. Aşkın Varlıkla Bağ ile Varlık Amacı ile Maneviyatı Arasında Bağ ($r = 0,548$, $p < .05$); Güçlü pozitif korelasyon vardır. Varlık Amacı Düşünme ile Varlık Amacı ile Maneviyatı Arasında Bağ ($r = 0,400$, $p < .05$); Orta düzeyde pozitif korelasyon vardır.

Tanımlı soruların demografik verilerle ilişki analizine bakıldığında aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Uygulanan *Mann-Whitney U Testi* (2 kategorili) sonucunda, katılımcıların cinsiyetleri ile varoluşlarını neye bağladıkları ($p > .05$), aşkın bir varlıkla hissettikleri bağ ($p > .05$), varlık amaçları üzerine düşünme eğilimleri ($p > .05$) ve varlık amaçları ile maneviyatları arasında bağ kurma düzeyleri ($p > .05$) arasında istatistiki yönden anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Yani katılımcıların bu sorulara verdikleri *yanıtlar üzerinde cinsiyetin bir etkisi olmadığı* düşünülmektedir.

Uygulanan *Kruskal-Wallis Testi* (2’den fazla kategori) sonucunda katılımcıların sosyo-ekonomik seviyeleri ile varoluşlarını neye bağladıkları ($p > 0,05$), aşkın bir varlıkla hissettikleri bağ ($p > 0,05$), varlık amaçları üzerine düşünme eğilimleri ($p > 0,05$) ve var-

		Correlations				
		Varoluşun Nedeni	Aşkın Bir Varlıkla Bağ	Varlık Amacı Düşünme	Varlık Amacı ile Maneviyatı Arasında Bağ	
Spearman's Rho	Varoluşun Nedeni	Correlation Coefficient	1,000	,508*	,116	,078
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,290	,479
		N	85	85	85	85
	Aşkın Bir Varlıkla Bağ	Correlation Coefficient	,508*	1,000	,338*	,548*
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,002	,000
		N	85	85	85	85
	Varlık Amacı Düşünme	Correlation Coefficient	,116	,338*	1,000	,400*
		Sig. (2-tailed)	,290	,002	.	,000
		N	85	85	85	85
	Varlık Amacı ile Maneviyatı Arasında Bağ	Correlation Coefficient	,078	,548*	,400*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,479	,000	,000	.
		N	85	85	85	85
* Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						

Tablo 6: Tanımlı Sorular için Korelasyon Analizi

Test Statistics ^a				
	Varoluşun Nedeni	Aşkın Varlıkla Bağ	Varlık Amacı Düşünme	Varlık Amacı ile Bağ
Mann-Whitney U	858,500	826,000	796,500	828,500
Wilcoxon W	2034,500	1529,000	1972,500	2004,500
Z	-,270	-,575	-,847	-,550
Asymp. Sig. (2-tailed)	,787	,565	,397	,582
a. Grouping Variable: Cinsiyet				

Tablo 7: Cinsiyet Etkisi

Test Statistics ^{a,b}				
	Varoluşun Nedeni	Aşkın Varlıkla Bağ	Varlık Amacı Düşünme	Varlık Amacı ile Bağ
Kruskal-Wallis H	9,417	2,388	,664	,849
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,094	,793	,985	,974
a. Kruskal Wallis Test				
b. Grouping Variable: Sosyo-Ekonomik Seviye				

Tablo 8: Sosyo-Ekonomik Düzeyin Etkisi

lık amaçları ile maneviyatları arasında bağ kurma düzeyleri ($p > 0,05$) arasında istatistiki yönden anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Yani katılımcıların bu sorulara verdikleri **yanıtlar üzerinde sosyo-ekonomik seviyenin anlamlı bir etkisinin olmadığı** düşünülmektedir.

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmamızın amacı iş hayatına yeni atılan genç profesyonellerin (Z kuşağı) hayata yönelik anlam, amaç ve maneviyat yaklaşımlarını keşfetmektir. Konu, yapısı itibarıyla anlatılması oldukça zor bir konudur. Derin mülakat için yarı yapılandırılmış soru formları hazırlanırken katılımcılara sorular varlık—anlam (mana)-maneviyat akışıyla sorulmuştur.

Çalışmamıza katkı sunan genç profesyonellerin dini inançlarını, kurumsal çerçevelerden bağımsız, daha bireysel bir düzlemde deneyimleme eğilimi gösterdiği görülmüştür. Küreselleşme ile bilim ve teknolojiye ilerlemeler, Z kuşağının bireysel yapısı ve kurumsal yapılara olan mesafesi, dindarlık algısını da şekillendirmekte ve geleneksel dini kategorilerle tam olarak örtüşmeyen yeni inanç pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

5.1. Varlığının Kaynağı

Genç profesyonellerin derin mülakatlarına dayanarak şunu söyleyebiliriz ki varlıklarının kaynağı hakkındaki düşünceleri oldukça muğlak, değişken ve akışkandır. *Allah'a ve Dinlere İnanıyorum* kodu ve çok net bir şekilde aşkın ve bilinçli bir varlığın olmadığını düşünenleri temsil eden *Bilimsel Rastlantısal* dışındaki kodların birbirine geçişliliği de oldukça yüksektir.

Genç profesyonellerin bilinçli ve aşkın bir varlığın mevcudiyetine inandıkları, ancak dinler konusunda belirli bir inanç çerçevesi

ortaya koymadıkları söylemler, *Bilinçli Bir Varlığın Tasarımları* kodu altında sınıflandırılmıştır. Belirli bir perspektiften bir dine inanıyor olsalar dahi, inandıkları dinin tüm öğretilerini bütünüyle kabul etmemekte, dini pratikleri günlük yaşamlarına yansıtılmakta veya inançlarını içselleştirmekte güçlük çekmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli husus da katılımcıların felsefi⁶² yaklaşımlardan hareketle varlığın kaynağına yönelik düşüncelerini şekillendirebildikleridir.

Genç profesyonellerin varoluşun kaynağına ilişkin yaklaşımları incelendiğinde, bazı katılımcılar tarafından *Bilimsel ve Rastlantısal* bir çerçevenin benimsendiği görülmektedir. Varoluşun bilinçli bir yaratıcıya ya da aşkın bir varlığa dayandırılmadığı, bunun yerine doğa bilimleri, biyolojik süreçler ve evrimsel mekanizmalar bağlamında ele alındığı gözlemlenmektedir. Bu perspektif doğrultusunda, bireylerin doğuştan gelen bir anlam ya da amaç taşımadığı, ancak zaman içerisinde bilinç kazandıklarında kendi anlamlarını inşa edebildikleri ifade edilmektedir. Varoluşsal sorulara verilen bu tür yanıtlar, bireylerin dini ya da metafizik açıklamalardan uzak durarak, insanın öznel deneyimleri ve bilişsel gelişimi çerçevesinde anlam üretme kapasitesine vurgu yaptığını göstermektedir.

Çalışmaya katılan genç profesyonellerin varoluşun kaynağına ilişkin yaklaşımlarında belirsizliğin önemli bir rol oynadığı

62 Küreselleşme ve sosyal değişimler, toplumlarda sosyal bilinci artırdı ve doğu felsefeleri ile dine olan ilgiyi artırdı

C. L. Jurkiewicz, ve Massey, T. K., "What Motivates Municipal Employees: A Comparison Study of Supervisory vs. Non-Supervisory Personnel." *Public Personnel Management*, 26(3), (1997):367-377. <https://doi.org/10.1177/009102609702600306>

Richard B. Brandt, *Facts, values, and morality*. (Cambridge University Press, 1996).

Daryl Koehn, "What can Eastern philosophy teach us about business ethics?" *Journal of business ethics* 19.1 (1999), 71-79.

görülmektedir. Bazıları, varoluşun kökenine dair kesin bir bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu düşünerek bu konuyu bilişsel sınırların ötesinde bir mesele olarak ele almakta, kimileri ise henüz arayış sürecinde olduklarını ifade etmektedir. Kimi bireyler, varoluşu “mutlak bir bilinmezlik” olarak değerlendirirken, bazıları ise bu soruya yönelik ilgisiz bir tutum sergileyerek, kişisel ve tarihsel zaman algısının sınırları içinde varoluşlarını anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Bazı katılımcıların varoluşun kaynağına ilişkin yaklaşımlarında, “Allah inancı ve dini referanslar” temel bir çerçeve olarak öne çıkmaktadır. İnanca dayalı bu perspektif, bireylerin dini öğretileri, kutsal metinleri ve kişisel manevi deneyimlerini, varoluşlarını anlamlandırmada belirleyici unsurlar olarak ele aldıklarını göstermektedir.

Bireylerin derinlemesine mülakatlarda dini kimliklerini ifade etme konusunda daha temkinli davrandıkları, sosyal arzu edilebilirlik yanlılığının “dindar olarak tanımlanmak istememe” yönünde olduğu ve dini konular hakkında net bir söylem geliştirememenin verdiği belirsizlik nedeniyle bu alanda konuşmaya daha az istekli oldukları düşünülmüştür. Bu durum Z kuşağının dini inançlarını kurumsal çerçevelerden bağımsız, daha bireysel bir düzlemde deneyimleme eğilimi göstermesiyle de açıklanabilir. Küreselleşme ile bilim ve teknolojiye ilerlemeler, Z kuşağının bireysel oluşu ve kurumsal yapılara olan mesafesi, dindarlık algısını da şekillendirmekte ve geleneksel dini kategorilerle tam olarak örtüşmeyen yeni inanç pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

5.2. Hayatının Amacı

Genç profesyonellerin derin mülakat sırasında ortaya koydukları hayatın anlamına karşı deneyimsel yaklaşımları; *hayatın amacının olmadığı fakat hayat yolculuğundan bir*

anlam ve amaç inşa edilebileceği yönündeki yaklaşımın yanı sıra *içkin ve deneyimsel amaçlar, sosyal amaçlar ve aşkın ve deneyimsel amaçlar* olarak alt kategorilere ayrıştırılmıştır.

Genç profesyonellerin bir kısmı hayatın bir amacının olmadığından, yaşanan ömür ile bunun imar edilebileceğinden bahsederken bir kısmı ise aslında hayat amacının bulunan değil her zaman aranan bir şey olduğu hatta hayatın amacının aramanın kendisi olduğuna değinmişlerdir. Bazıları, bireyin yaşam amacını bilmemesinin veya bunu hiç sorgulamamasının eksiklik olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgularken, bazıları ise hayatın anlamını ancak anlık deneyimlerde ve gündelik mutluluklarda bulduklarını dile getirmektedir.

Bu söylemler, modern bireyin varoluşsal sorgulamalar karşısında giderek daha çok bireysel ve göreceli yaklaşımlar geliştirdiğini göstermektedir. Özellikle Z kuşağı bağlamında ele alındığında, çalışmamıza katılan bireylerin bir kısmı için yaşam amacının, bireyin öznel algısı doğrultusunda şekillendiği ve kurumsal ya da metafiziksel çerçevelerle tanımlanmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcıların bu konuda hiç düşünmediklerini veya düşünmeye ihtiyaç duymadıklarını ifade etmeleri, günümüz genç profesyonellerinin varoluşsal sorulara yönelik ilgisinin bireysel hayat dinamiklerine ve yaşam pratiğine bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir.

Özellikle bireysel deneyimlerin ve öznel farkındalığın ön plana çıktığı yaklaşımlarda, geleneksel teleolojik anlatılardan uzaklaşarak, yaşamın anlamının birey tarafından inşa edilen dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, hayat amacının özünde “bulunan” değil, “aranan” bir olgu olarak kavramsallaştırıldığı, dolayısıyla bireylerin anlam arayışının kendisinin

varoluşu değerli kılan temel unsur olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Mülakat verileri incelendiğinde, genç profesyonellerin varoluşlarını anlamlandırma sürecinde kendini gerçekleştirme ve özgün bir kimlik inşa etme kavramlarının merkezi bir yer tuttuğu görülmektedir. Katılımcılar, tutkuların bireyin yaşam amacıyla doğru- dan ilişkili olduğunu, hatta hayatın anlamını içselleştirme sürecinde belirleyici bir faktör olarak öne çıktığını vurgulamaktadır.

Mülakat verileri, Z kuşağının yaşam amacını bireysel mutluluk ve sosyal ilişkilerle de bütünleştirdiğini gösteren bulgular da içermektedir. Bireylerin hayat amaçlarını mutlulukla ilişkilendirmesi, geleneksel başarı ve statü odaklı yaşam hedeflerinden farklı olarak, daha deneyimsel ve duygusal tatmine dayalı bir anlam üretme sürecine işaret etmektedir.

Ayrıca çalışmamız genç profesyonellerin bir kısmında ise hayat amacını, kişisel başarı, hayallerin gerçekleştirilmesi ve kalıcı bir iz bırakma arzusu çerçevesinde şekillendirdiğini göstermektedir. Hayat amacının sosyal fayda etrafında şekillendirerek insanlara faydalı olma ve etki yaratma (influence) isteği özelinde tanımlanması, Z kuşağının tipolojik özellikleriyle paralellik göstermekte ve onların liderlik, yönlendirme ve değişim yaratma isteklerini öne çıkarmaktadır. Bireylerin, topluma olan katkılarını kendi varoluşsal tatminleriyle ilişkilendirmeleri, geleneksel bireysel başarı anlayışından farklı olarak, daha ilişkisel ve kolektif bir anlam üretme sürecine işaret etmekle birlikte kuşağın aktif edilgen, konforuna düşkün, duygusal olarak kırılgan yapısı ve yüksek bireyselliği, bu potansiyelin yaşam pratiklerine yansımaları önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmektedir.

Mülakat verileri, katılımcıların bir kısmının çalışma ve üretkenliği varoluşsal anlam ara-

yışlarının unsurları arasında gördüklerini de ortaya koymaktadır.

Son olarak katılımcıların bir kısmının hayat amaçlarını varoluşlarının ontolojik derinliği ve deneyimsel farkındalık üzerinden anlamlandırmaya çalıştıklarını da göstermektedir. Katılımcıların, yaşamı sadece biyolojik bir süreç olarak değil, içsel huzur, varlıkla kurulan bağ ve insanın kendini aşma kapasitesi çerçevesinde ele aldıkları düşünülmektedir.

5.3. Benim için Maneviyat

Çalışmamızda katılımcıların bir kısmı maneviyatı din ile ilişkilendirirken önemli bir kısmı da maneviyatın din ile ilişkili olma zorunluluğunun olmadığını belirtmişlerdir.

Katılımcıların arasında neredeyse mutabakat sağladıkları bir diğer konu ise maneviyatları ile kendi varlıklarına biçtikleri anlam ve amaç arasında bir bağ olduğuna yönelik güçlü inançlarıdır. Katılımcılar bu durumu, “Maneviyatım ile Varlığımın Anlam ve Amacı Bağlıdır” şeklinde dile getirmişler ve maneviyatın bireyin varlığının anlamı-manası arasında bir bağ veya bu anlamın ve değer yaratılması durumu olarak tarif etmeye çalışmışlardır. Maneviyat bireyler için değer yaratma, anlam üretme ve varoluşu şekillendirme süreçlerinin temelini oluşturan çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın katılımcıları arasında maneviyatın ilham kavramı üzerinden sanatla olan ontolojik ilişkisine değinilmiştir. Literatürde bu perspektiften maneviyat tanımlarına da rastlanmaktadır.⁶³

Katılımcıların maneviyat tarifleri dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde, maneviyatı “içkin bir kapasite” olarak tarifleyenlerin özellikle vicdanî kapasite ve içsel rahatlık

63 F. Vaughan, & Walsh, R. “The art of transcendence: An introduction to common elements of transpersonal practices.” *The Journal of Transpersonal Psychology*, 25(1), (1993): 1-9.

(huzur), içsel bir güç (kudret) ve kendini aşma hali, erdemli davranışlar (iyilik, vefa, anlayış, paylaşım ve fedakârlık gibi) ve duygusal yoğunluk ve tamlık üzerinden hareket ederek içkin bir kapasiteye işaret ettikleri dikkat çekmektedir.

Aşkın bir kapasite olarak maneviyatı tarif eden katılımcıların ise maneviyatı kişinin kendi sabit hakikati ve/veya yaratıcı ile olan bağ üzerinden tarif ettiği görülmüştür. Maneviyat, bireyin değişken ruh hali ve dış etkenlerle şekillenen yaşam deneyimlerinden farklı olarak, varoluşsal olarak kaynağını aldığı ve aynı zamanda ulaşmaya çalıştığı sabit bir hakikat alanı ile ilgili görülmekte; bu bağlamda, kişinin nihai anlamlandırma sürecini yönlendiren temel bir referans noktası işlevi görmektedir. Katılımcı ifadeleri, maneviyatın sabit hakikat/yaratıcı ile olan ontolojik bağ üzerinden tanımlandığını ve bireyin içsel anlam arayışında aşkın bir varlığa yönelme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Nitel analiz çalışmasına katılan 34 genç profesyonelin, varoluşun rastlantısal olduğunu ve doğa bilimleri çerçevesinde açıklanması gerektiğini savunan katılımcılar da dahil olmak üzere, maneviyat tarifleri incelendiğinde tüm tariflerin pozitif içerikli olduğu görülmüştür. Aşkın ve bilinçli bir varlığın varoluşa içkinliği bakımından meseleyi ele alan zihinler için bunu anlamak görece daha kolaydır. Bir katılımcının aşağıdaki ifadesi bu konuda oldukça anlamlıdır:

“Açıkcısı bu biraz şeyle ilgili. Yani biraz ben de felsefe okuyorum, Spinoza vs. En başta hani ben varım. Sebebi ne? Nasıl var oldum? Orada Spinoza kendi tanrısını o kadar çok yüceltiyor ki aslında o tanrının ürünleri de çok yüce hale geliyor. Birbiriyle çok ilişkili. Burada kendi yüce olunca kendi bu soruları sorabilecek bir düzeye geliyor. O yüzden ben çok değerliyim durumuna geliyor aslında. Ben de ben varsam çok anlamlı ve etkili bir sebep için varımdır. Bu

öz güvenle yola çıktığım için benim inançlarım yüksek dedim çünkü bağlılığım daha yüksek oluyor aslında. Kendimi değerli hissediyorum çünkü.” E25_26

Diğer yandan nitel analizde rastlantısallık üzerinden varlığını konumlandırmış veya deist görüşe sahip katılımcıların varlık amaçları ile maneviyatları arasında bir bağ kurdukları bulgulanmıştır. Korelasyon analizinde bu konudaki iki tanımlı soru arasında da bir korelasyon görülememiştir. ($r = 0.078$, $p = 0.479$) Yani, konuyla ilgili daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmakla birlikte, dini inanç ile bağ kurma arasında bir korelasyonun çıkmadığını söylemek mümkündür. Bunun nedeni, gerçekte daha fazla katılımcının zihninde maneviyatın dinden bağımsız veya daha kapsayıcı bir alan olarak değerlendirilmesi olabilir mi? İleride daha kapsamlı bir şekilde karma metotlarla çalışılarak bu konunun daha derinlemesine araştırılabileceği düşünülmektedir.

Üzerinde çalışılması önemli olabilecek diğer bir çıkarımımız ise genç profesyonellerin maneviyatı, bireyin varoluşsal anlam arayışını sürdürülebilir kılmak ve aynı zamanda hayat anlamını (mana) şekillendirdiği, gidilmesi gereken yön ve gidilen yön arasındaki içsel tutarlılığı sağlamak adına hayatın anlamına/amacına hizmet eden bir mekanizma olarak konumlandırmasıdır. Bu durum özellikle bugünün gençlerinin (özellikle Z kuşağı ve sonraki) sürekli çoklu kimlikler arasında gidip geliyor olması (çevrimiçi avatarlar, işyerindeki roller gibi) hepsinin aynı anda var olduğu ama birbiriyle tam örtüşmüyor olduğu bir gerçeklikte önem taşımaktadır. Maneviyat artık sadece tek bir “yüksek hakikat”e yönelik değil, bireyin parçalı benliklerini birbirine bağlayan ve onların arasında tutarlılık, uyum ve akış sağlayarak yaşamı anlamlandırabilmesine alan açan ontolojik bağ özelliğiyle önümüzdeki dönemlerde daha ön plana çıkabileceğini düşündürmektedir.

5.4. Sonuçların Ötesinde Tartışmalar ve Gelecek Yönelimler

Çalışmamızda katılımcılar, maneviyatın, bireyin anlam, amaç ve değer üretme süreçlerinde temel bir referans noktası işlevi gördüğünü vurgulamışlardır. Din ile ilişkili veya bağımsız olarak tanımlansa da maneviyatın, bireyin varoluşsal bütünlüğünü, çoklu kimlikleri arasında kurduğu içsel bağı ve yaşamının yönünü tayin eden bir “hakikat alanı”nı temsil ettiği görülmüştür. Katılımcılar arasında sanatla, hakikat/yaratıcı ile ve bireysel varlık deneyimleriyle kurulan farklı ama birbirini tamamlayan maneviyat tarifleri, bu kavramın çok boyutluluğunu ortaya koymaktadır. Özellikle genç profesyonellerin, varoluşlarını rastlantısallık ya da doğa bilimleri üzerinden konumlandırırsalar dahi maneviyatla hayatı yaşamı anlamlandırma şekilleri ve amaçları arasında bir bağ gördükleri bulgusu, maneviyatın fizik ve metafizik bir alanla sınırlı olmaktan daha kapsayıcı bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Güncel teknoparadigmalar⁶⁴ (biyoteknoloji, nano-teknoloji, dijitalleşme, yapay zekâ, XR) insan-hayvan-madde ve gerçeklik-düzenlenmiş gerçeklik sınırlarını yakınsarken VUCA ortamı sınırlar arasındaki geçişleri hızlandırmakta ve sınırları geçirgenleştirmekte; kimliği çoklu platformlarda, bölünmüş ve hızla değişen rollerde deneyimlemeyi teşvik ederken insan denen sistemin çözülme/dağılma riskini artırmaktadır. Diğer yandan yakınsama (*convergence*), yalnızca teknolojiyle maddi olanın değil, varoluş katmanlarının da üst düzey örgütlenmelerde birleşmesidir. Çalışmanın bulguları, aşkın olanla kurulan bağın (hakikatle/yaratıcıyla ilişki, estetik tecrübe, ilham, anlam-amaç

inşası) içkinleştirilerek gündelik yaşama taşındığında tutarlılık üretici bir işlev gördüğünü düşündürmektedir. Bu içkinleştirilmiş aşkınlık, kimlik dokusunu sağlamlaştırarak aidiyeti sürdürür; böylece mikro (birey) ve makro (toplum/ekosistem) düzeylerde sistem sürdürülebilirliğine katkı verebilir.

Dolayısıyla maneviyatın gelecekte, yalnızca içkin bir kapasite ve/veya aşkın bir hakikate yöneliş değil; aynı zamanda hem ekolojik, teknolojik ve toplumsal yakınsama çağında bireyin parçalı kimliklerini birbirine bağlayan, maddi ve dijital formlar arasında bölünmüş, dağılma riski taşıyan varlığını bir arada tutan hem de yaşama bütünlük ve istikamet kazandıran ontolojik bir ağ boyutu olarak tecrübe edilip edilemeyeceği geliştirilecek ölçülebilir göstergelerle sınanmalıdır. Bu amaçla “ontolojik ağ bütünlüğü” (anlam-amaç netliği, değer tutarlılığı, aşkınlık-içkinlik entegrasyonu), “yakınsama maruziyeti” (biyomedikal/dijital müdahaleler, çoklu kimlik/rol yoğunluğu) ve “kimlik parçalanması/öz-tutarlılık” (anlatı sürekliliği, platformlar arası benlik uyumu) için ölçek ve endekslerin geliştirilmesi; bu değişkenler arasında aracılık/düzenleyicilik ilişkilerini test eden boylamsal ve karma yöntemli tasarımlar (nitel benlik hikâyeleriyle nicel modellemenin yakınsak kullanımı) gelecek çalışma ufkunda önemli olabilir. Farklı sektör ve kuşaklarda karşılaştırmalı örneklemelerle genellenebilirlik değerlendirilmeli; bulguların, eğitim-sağlık-dijital etik alanlarında kişi-merkezli müdahalelere ve politika tasarımlarına taşınabilir bir noktaya getirilmesi hedeflenebilir.

5.5. Stratejik Yönelimler ve Örgütsel Gelişim İçin Çıkarımlar

1. Kurumsal değer sistemlerinin yeniden inşası, bireysel anlam arayışı ile uyumlu hale getirilmelidir.

64 Teknolojik değişimler, sadece ürünlerin ve süreçlerin teknik özelliklerinde değişime neden olmamakta; toplumun bütün alanlarında dönüşümlere yol açmakta ve Zamanın Ruhunu-Zeitgeist oluşturan önemli bir parametre haline dönüşmektedir. (Freeman ve Perez 1988: 47)

2. Çalışan deneyimi tasarımları, manevi ihtiyaçları gözetten bir çerçevede genişletilmelidir.
3. Liderlik yaklaşımları, sadece performans odaklı değil, manevi rehberliği de kapsayan “hizmetkâr liderlik” ve “otantik liderlik” modellerine evrilmelidir.
4. Manevi zekâ (Spiritual Intelligence – SQ) gelişimini destekleyen eğitimler, organizasyonel gelişim programlarına entegre edilmelidir.
5. Kurum kültürü, psikolojik güvenliğin yanı sıra, içsel bütünlük ve topluluk duygusunu destekleyen yapılarla desteklenmelidir.

Kaynaklar

- Aksu, M. “Z Kuşağı Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Çalışma Yaşamından Beklentileri.” *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 6, 2 (2022): 55-103.
- Andheska, H. vd. “Writing Motivation and The Ability in Writing a Research Proposal of Generation Z Students Based on Cognitive Style.” *Journal for the Education of Gifted Young Scientists* 8, 1 (2020): 87-104.
- Aşık, N., “X ve Z Kuşağı Tüketicilerin Yiyecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler.” *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 7, 4 (2019): 2599-2611. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.489>.
- Avcı, H. vd. “A Systematic Review of Social Media Use and Adolescent Identity Development.” *Current Psychology*, 2024. <https://doi.org/10.1007/s12144-024-06642-3>.
- Brandt, Richard B. *Facts, Values, and Morality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Çaşın, S. ve M. Sahin. “İşyerinde Z Kuşağını Anlamak ve Yönetmek”. *PAUSBED*, 58 (2023): 227-244.
- Çetin, C. ve S. Karalar. “X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 14, 28 (2016): 157-197.
- Chen, Z. “Dijital Yerli Kuşağının Deneyim Arayışı: Sıklıkla Yenilik İhtiyacı.” *Journal of Global Youth*, 2020, <https://doi.org/10.1111/jgy.2020.03>.
- Chomsky, Noam. *On Nature and Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Cook, C. C. H. “Addiction and Spirituality.” *Addiction* 99, 5 (2004): 539-551.
- Corner, P. D. “Workplace Spirituality and Business Ethics: Insights from an Eastern Spiritual Tradition.” *Journal of Business Ethics*, 85 (2009): 377-389.
- Cousins, E. “Preface.” In *Christian Spirituality: Origins to the Twelfth Century*. Eds. Bernard McGinn vd. XI-XV. New York: Crossroad, 1996.
- Cross, F. L., and E. A. Livingstone (Eds.). “The Oxford Dictionary of the Christian Church (3rd ed.)”. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Database Earth. “Total Fertility Rate by Country in 2023 (World Map).” Erişim tarihi 14 Ağustos 2025. <https://database.earth/population/fertility-rate/2023>.
- Delgado, C., “A Discussion of the Concept of Spirituality.” *Nursing Science Quarterly* 18 2 (2005): 157-162.
- Deloitte. “2023 Global Human Capital Trends: New Fundamentals for A Boundaryless World.” *Deloitte Insights*. January 9, 2023. Erişim tarihi 15 Ağustos 2025. <https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/talent/human-capital-trends/2023.html>.
- Demir, Talip. “Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler.” *Marifetname* 9, 1 (2022): 111-139. <https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1013163>.

- DHL. “DHL Global Connectedness Index.” *Delivered*. Mart 2023. Erişim tarihi 17 Ağustos 2025. <https://www.dhl.com/global-en/delivered/global-trade/global-connectedness-index.html>
- Dubai Future Foundation. “10 Megatrends Shaping Our Future in 2023.” February 2023. Erişim 17 Ağustos 2025. <https://www.dubaifuture.ae/wp-content/uploads/2023/02/10-Megatrends-Shaping-Our-Future-Eng.pdf>.
- Duffy, R. D., L. Reid and B. J. Dik, “Spirituality, Religion and Career Development: Implications for the Workplace,” *Journal of Management, Spirituality & Religion* 7, 3 (2010): 209–221.
- Düzgüner S. “Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi: Kan Bağışısı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma”. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, 2013, Konya.
- Elkins, N.D. vd. “Toward a Humanistic-Phenomenological Spirituality: Definition, Description, and Measurement,” *Journal of Humanistic Psychology* 28, 4 (1988): 5-18.
- Fromm, Erich. *The Sane Society*. New York: Rinehart, 1955.
- Gabrielova, K. ve , A. A. Buchko. “Here Comes Generation Z: Millennials as Managers.” *Business Horizons* 64, 4 (2021): 489-499. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.02.013>.
- Granic, I., A. vd. “Beyond Screen Time: Identity Development in the Digital Age.” *Psychological Inquiry* 31, 3 (2020): 195–223. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2020.1820214>.
- Gross, Z. “Spirituality, Contemporary Approaches to Defining,” *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*. Eds. E. M. Dowling and W. G. Scarlett. Thousand Oaks, London, and New Delhi: Sage Publications, 2006.
- Hendratmoko, and E. V. Mutiarawati, “The Significant Impact of Workplace Environment on Gen Z Performance in Indonesia.” *Jurnal Manajemen*, 1 (2024): 28–41. <https://doi.org/10.46806/jm.v13i1.1096>.
- Hill, P. C. and G. S. Smith. “Coming to Terms with Spirituality and Religion in the Workplace,” in *Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance*. Eds. Giacalone, R.A., C.L. Jurkiewicz. New York: Routledge, 2010.
- International Organization for Standardization (ISO). *ISO 26000:2010 — Guidance on Social Responsibility*. Geneva: ISO, 2010.
- Ipsos. *A New World Disorder? Navigating a Polycrisis: Global Trends 2023*. February 2023. Erişim tarihi 14 Ağustos 2025. <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2023-Ipsos-Global-Trends-Report.pdf>.
- Jurkiewicz, C. L. ve T. K. Massey. “What Motivates Municipal Employees: A Comparison Study of Supervisory vs. Non-Supervisory Personnel.” *Public Personnel Management*, 3 (1997): 367-377. <https://doi.org/10.1177/009102609702600306>.
- Koehn, Daryl. “What Can Eastern Philosophy Teach Us About Business Ethics?” *Journal of Business Ethics*, 1 (1999): 71-79.
- Kubbealtı Lugatı, “Mânâ”. Erişim tarihi 02.12.2023.
- Kuckartz, U. and S. Rädiker. *Analyse Qualitativer Daten mit MAXQDA: Text, Audio und Video*. New York: Springer, 2019.
- Leech, N. L., and A. J. Onwuegbuzie. “A Typology of Mixed Methods Research Design.” *Qual Quant*, 43 (2009): 265-275.
- Lincoln, Y. S., and E. G. Guba. *Naturalistic Inquiry*. London: Sage Publications, 1985.
- Maloni, M., M. S. Hiatt. and S. Campbell. “Understanding the Work Values of Gen Z Business Students.” *The International Journal of Management Education*, 3 (2019): 1-13, doi: <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.100320>.
- Mannheim. K., *The Problem of Generations, Essays on the Sociology of Knowledge*. Londra: Routledge Publishing, 1952.

- McKnight, R. "Spirituality in the Workplace," in *Transforming Work*. Ed. J. D. Adams. Virginia, Miles River Press, 1984.
- Mhatre, G. Snehal, and K. Nikhil Mehta. "A Review of Workplace Spirituality: Identifying Present Development and Future Research Agenda." *Management Research Review* 46, 9 (2023): 1185–1206.
- Miller, W.R. and C. E. Thoresen. "Spirituality, Religion, and Health," *American Psychologist*, 1 (2003): 25-35.
- Morse, J. M. "Strategies for Sampling." *Qualitative Nursing Research: A Contemporary Dialogue*, 3 (1991): 145-153.
- Nasr, S. H., *Introduction. Islamic Spirituality: Foundations*. Editör: Nasr, S. H. London: Routledge, 1987.
- Öngören, R. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40, 2011, 119-126.
- Peck, L. R., vd. "The Latent and Sequential Costs (and Benefits) of Being Low Income: New Insights About Employment for Poverty Measurement." *Journal of Policy Practice*, 1 (2008): 23-41.
- Project Management Institute (PMI). "Talent Gap: Ten-Year Employment Trends, Costs, and Global Implications." *Career Central*, 2021. Erişim tarihi 15 Ağustos 2025. <https://www.pmi.org/learning/careers/talent-gap-2021>.
- Seemiller, C., and M. Grace, *Generation Z Goes to College*. New Jersey: John Wiley & Sons, 2016.
- Smith, J. A. ve Osborn, M., "Interpretative Phenomenological Analysis," in *Doing Social Psychology Research*. Ed. G. M. Blackwell. 229-254. Malden: The British Psychological Society and Blackwell Publishing, 2004.
- Sobers, Rob. "157 Cybersecurity Statistics and Trends [updated 2024]." *Varonis Blog*. Son güncelleme 13 Eylül 2024. Erişim tarihi 17 Ağustos 2025. <https://www.varonis.com/blog/cybersecurity-statistics>.
- Statista. "Statistics." <https://www.statista.com/statistics>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2025.
- Tapscott, D., *Grown Up Digital: How the Net Generation Is Changing Your World*. Boston: McGraw-Hill Education, 2009.
- The Investopedia Team. "Environmental, Social, and Governance (ESG) Investing: What It Is & How It Works." *Investopedia*. Güncellenmiş 19 Ağustos 2025. Erişim tarihi 3 Eylül 2025. <https://www.investopedia.com/terms/e/environmental-social-and-governance-esg-criteria.asp>.
- Töröcsik, Mária vd. "How Generations Think: Research on Generation Z". *Acta Universitatis Sapientiae, Communicatio* 1 (2014): 23-45.
- Tulgan, B., "Meet Generation Z: The Second Generation Within the Giant 'Millennial' Cohort." *Rainmaker Thinking*, 125 (2013): 1-13.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, "Maneviyat". Erişim tarihi 18.12.2023.
- Twenge, J. M., "İ-nesli: Bugünün "Süper Bağlantılı" Gençleri Neden Bu Kadar Duyarsız, Hoşgörülü Ama Daha Mutsuz ve Erişkin Olmaya Hiç Hazır Değil ve Bu Bizim İçin Ne Anlama Geliyor?" Çev. Orhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Twenge, Jean M., vd. "Generational and Time Period Differences in American Adolescents' Religious Orientation, 1966–2014." *PLOS ONE* 10, 5 (2015): e0121454. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0121454>.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. "The 17 Goals". <https://sdgs.un.org/goals>. Son erişim tarihi: 21.08.2025.
- UN Trade and Development (UNCTAD). "Total and Urban Population." *UNCTAD Data Hub – Data Insights*. Son güncelleme 11 Eylül 2024. Erişim 14 Ağustos 2025. <https://unctadstat.unctad.org/insights/theme/256>.
- Vaughan, F., & Walsh, R. "The Art of Transcendence: An Introduction to Common Elements of Transpersonal Practices." *The Journal of Transpersonal Psychology*, 1 (1993): 1-9.

- Wakefield, G. S., “A Dictionary of Christian Spirituality”. (London: SCM, 1988).
- We Are Social, and Meltwater. “Digital 2024: Global Overview Report.” *DataReportal – Global Digital Insights*. January 31, 2024. Erişim 15 Ağustos 2025. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>.
- Weir, K. “The Risks of Earlier Puberty.” *Monitor on Psychology*, 3 (2016): 41-44.
- World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2023*. Geneva: World Economic Forum, 2023. PDF. Published April 30, 2023. ISBN 978-2-940631-96-4. Erişim 14 Ağustos, 2025. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf
- World Economic Forum. *Global Cybersecurity Outlook 2024*. Geneva: World Economic Forum, 2024. PDF. Erişim 14 Ağustos 2025. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2024.pdf.
- Zinnbauer, B. J. and K. I. Pargament. “Religiousness and Spirituality,” in *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. Eds. Paloutzian, R. F. and Parks, C. L. New York: The Guilford Press, 2005.
- Zohar, D. and I. Marshall. *Spiritual Intelligence: The Ultimate Intelligence*. New York: Bloomsbury, 2000.